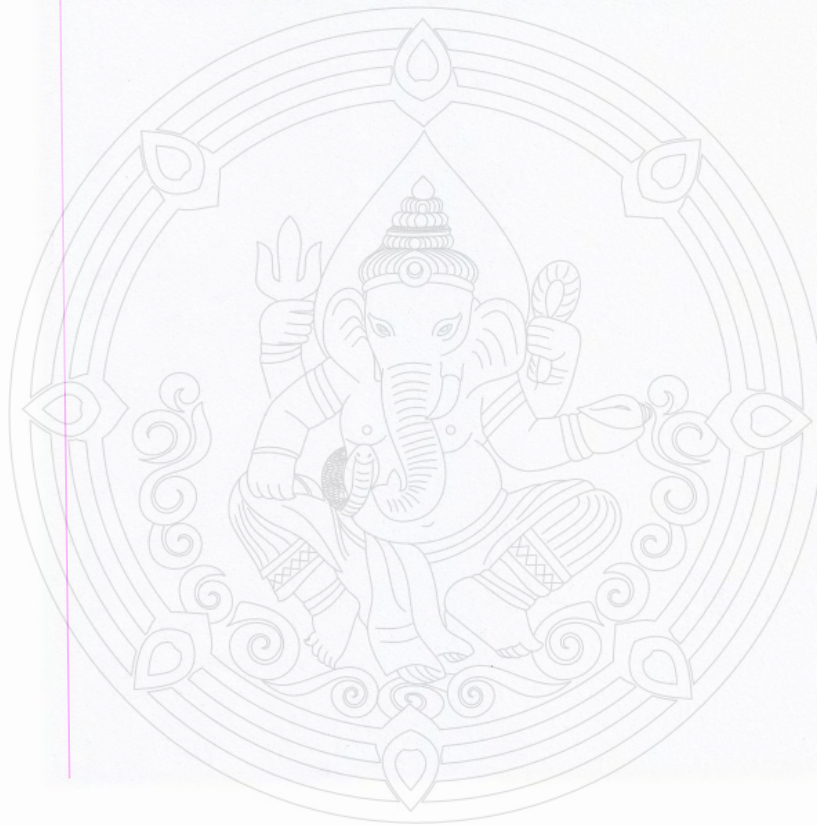

โครงการองค์ความรู้เรื่องพิธีไหว้ครูดนตรีไทย
งบประมาณปี พ.ศ.๒๕๕๒

จัดทำโดย
กลุ่มดุริยางค์ไทย สำนักการสังคีต
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

สารบัญ

ความหมายของการไหว้ครู	๑
ที่มาของพิธีไหว้ครู	๒
พิธีไหว้ครูดนตรีไทย	๔
ขั้นตอนการจัดเตรียมงานไหว้ครูดนตรีไทย	๗
พิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น - เช้า และฉันภัตตาหารเช้า	๗
ขั้นตอนพิธีไหว้ครูดนตรีไทยและการครอบ	๙
ภาคผนวก	
อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการจัดเตรียมงานไหว้ครูดนตรีไทย	๒๔
- ตัวอย่างการจัดแท่นบูชา	
- ศีรษะครู	
- เครื่องสังเวทและเครื่องบูชา	
- ชันน้ำมนต์	
- เทียนชัย เทียนเงิน เทียนทอง	
- ชันใส่ข้าวตอกดอกไม้	
- ชันกำนัล	
- ผ้าหน้าโขน	
- โถแป้งกระแจะ	
- วงปี่พาทย์	
คุณสมบัติของผู้ที่จะครอบต่อเพลงองค์พระพิราพ	๔๖
ความหมายและบริบทเพลงหน้าพาทย์ที่บรรเลงประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย	๔๗
ไนต์เพลงหน้าพาทย์ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย	๕๒
- เพลงสาธุการ	
- เพลงสาธุการกลอง	
- เพลงตระสันนิบาต	
- เพลงพราหมณ์เข้า	
- เพลงโหมโรงเย็น	
- เพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์	
- เพลงบาทสุกณี	

- เพลงโคมเวียน
- เพลงตระพระปรคนธรรพ
- เสมอเถร
- เพลงตระเชิญ
- เพลงนั่งกิน
- เพลงเช่นเหล่า
- เพลงพราหมณ์ออก
- เพลงเสมอเข้าที่
- เพลงไปรยข้าวตอก
- เพลงมหาชัย
- เพลงเชิด
- เพลงกราวรำ

สลายการรับมอบการอ่านโองการนำไหว้ครู

๑๐๑

กิจกรรมการดำเนินงานโครงการองค์ความรู้เรื่องพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

๑๐๙

และรายชื่อผู้บันทึกเสียงเพลงหน้าพาทย์ไหว้ครูดนตรีไทย

คำสั่งคณะทำงานจัดทำโครงการองค์ความรู้พิธีไหว้ครูดนตรีไทย

๑๑๒

ความหมายของการไหว้ครู

คำว่า “ครู” มาจากคำบาลีว่า “ครุ” แปลว่า “หนัก” หมายความว่า ผู้มีความหนักแน่น ผู้ควรแก่ศิษย์เคารพ และผู้สั่งสอน ผู้ที่เป็นครูนั้นจะต้องประกอบไปด้วยคุณธรรม ๗ ประการ ได้แก่

๑. ปิโย ครูจะต้องทำตัวให้เป็นที่รักที่นิยมนับถือของศิษย์
๒. ครุ ครูจะต้องเป็นผู้ที่หนักคือหนักในด้านวิชาความรู้ ครูจะต้องศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
๓. ภาวนีโย ครูจะต้องอบรมตนให้เป็นคนทันสมัยอยู่เสมอต้องสร้างชื่อเสียงให้เป็นที่เคารพยกย่องของคนทั่ว ๆ ไป
๔. วตฺตา ครูจะต้องเป็นคนช่างพูด ช่างเจรจา อธิบายอย่างไรศิษย์ก็จะเข้าใจและเกิดสนุกสนานในบทเรียนไม่เกิดความเบื่อหน่ายเมื่อศิษย์ถามก็ต้องตอบให้ศิษย์เข้าใจ
๕. วจนุกฺขโม ครูจะต้องมีความอดทนต่อถ้อยคำของศิษย์ คือบางคนอาจพูดจาก้าวร้าวไปบ้าง ก็ต้องรู้จักให้อภัย และหมั่นอบรมด้วยเมตตาธรรม
๖. คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา ครูจะต้องมีความสามารถสอนแม้เรื่องยาก ๆ ให้ศิษย์เข้าใจได้ถ้าสอนอย่างนี้ศิษย์ไม่เข้าใจก็ต้องยกย้ายถ่ายเทวิธีการสอนเป็นแบบอื่นบ้างจนกว่าศิษย์จะเข้าใจ
๗. โน จฏฐาเน นิยุตฺตเย ครูจะต้องไม่ชักนำศิษย์ไปในทางเสื่อมเสีย ต้องสอนให้ศิษย์เป็นคนดี ถ้าศิษย์จะประพฤติอะไรผิดพลาดไปเพราะความเขลาความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือเพราะอยากทดลองครูจะต้องเป็นเสมือนพ่อแม่ที่เลี้ยงที่คอยประคับประคองศิษย์ให้ดีให้เดินให้ถูกทาง

ที่มาของพิธีไหว้ครู

เมื่อพิจารณาถึงที่มาก่อนจะมีพิธีไหว้ครูที่มีรูปแบบพิธีกรรมเป็นขั้นตอน จะพบเป็นบทไหว้ครูปรากฏอยู่ในวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ เช่น บทเสภาไหว้ครูเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน บทไหว้ครูหนัง(ในสมัยพระนารายณ์) นอกจากนี้ยังพบใน สมุทรโฆษคำฉันท์ กำสรวลศรีปราชญ์ ลิลิตยวนพ่าย ลิลิตพระลอ ล้วนแต่มีคำไหว้ครูในบทนำทั้งสิ้น

ตัวอย่างการกล่าวไหว้ครูก่อนแสดง จากบทเสภาไหว้ครูเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน

บทเสภาไหว้ครูจากบทเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน

สิบนิ้วจะประนมเหนือเกศา

ไหว้พระพุทธพระธรรมล้าโลกา	พระสงฆ์ทรงศีลว่าโดยจง
คงคายมนามาเป็นเกณท์	พระสุเมรุหลักโลกสุขระหง
ดินน้ำลมไฟอันมั่นคง	จึงดำรงได้รอดมาเป็นกาย
ไหว้ครูบิดาและมารดา	ครูพักอัศวรสิ้นทั้งหลาย
อนึ่งจะบังคมองค์นารายณ์	อันสถิตย์แท่นสายสมุทรไท
เอาพระยานาคราชเป็นอาสน์แก้ว	หามิเหตุไม่แล้วหาตื่นใหม่
ทรงสังข์จักรศทาเกรียงไกร	ไวยกฤษณ์มาเป็นพระราม
อนึ่งจะบังคมบรมพงศ์	ทรงหงส์เหินระเห็จพระเวหา
ไหว้องค์พระอิศวรเจ้าโลกา	พระนารายณ์รามานิบัติ
ไหว้พระฤๅษีสิทธิ์และคนธรรพ์	พระวิษณุกรรมอันเรืองศรี
สาปสรรเครื่องเล่นในธรณี	จึงได้มีปรากฏแต่ก่อนมา...

(พินดา สิทธิวรรณ , ๒๕๔๐ : ๗๐)

จากบทขับไหว้ครูเสภานี้แสดงให้เห็นว่าก่อนแสดงทุกครั้งศิลปินจะต้องไหว้ครูก่อน โดยเริ่มด้วยไหว้พระรัตนตรัย ไหว้ดินน้ำลมไฟ ไหว้ครูผู้ให้ความรู้ ไหว้บิดา-มารดา และไหว้เทพสังคีตอาจารย์ทั้งหลาย จึงจะเริ่มการแสดง ซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานได้ว่าเป็นที่มาของพิธีกรรมที่สมบูรณ์ในปัจจุบันที่ประกอบด้วย ผู้อ่านโองการนำไหว้ครู คำกล่าวบูชาและอัญเชิญประกอบด้วยคำภาษาบาลีและคำภาษาไทยให้ผู้ร่วมพิธีกล่าวตาม การบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบคำกล่าวบูชาและอัญเชิญ การตั้งเครื่องสังเวยทั้งที่เป็นอาหารคาวทั้งสุกและดิบ แต่เมื่อพิจารณาย้อนหลังถึงพิธีกรรมที่เป็นแบบฉบับที่เรียบง่ายของการไหว้ครู คือการกระทำพิธีด้วยการกล่าวบูชาเป็นคำพุทธธรรมดา หรือจะใช้คำว่า “ค่านับครู”

การค่านับครู เป็นการไหว้ครูที่มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ มีผู้อ่านโองการนำไหว้ครู มีบทกล่าวคำไหว้ครู และการตั้งเครื่องสังเวทานั้น ไม่มีการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครู การไหว้ครูในลักษณะของการค่านับครูทางดนตรีไทยจึงเป็นพิธีกรรมที่เก่ามากซึ่งชนก สาคริก ได้สัมภาษณ์คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง (๒๕๔๑ : ๓๐) เรื่องที่มาของการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ไว้ว่า

“... เรื่องเรียกเพลงหน้าพาทย์สมัยก่อนไม่มี เมื่อตอนคุณปู่(ครูสิน ศิลปบรรเลง) คุณพ่อไหว้ครู ไม่เคยเรียกเพลงหน้าพาทย์เลย เพราะหน้าพาทย์ถือว่าเป็นเพลงชั้นสูง ของสูงจะเอามาเล่นบ่อย ๆ ไม่ได้ แต่มีข้อแม้ว่า พระเจ้าแผ่นดินก็เท่ากับเทพเจ้าองค์หนึ่ง เรานับถือสูงขนาดนั้น เพราะฉะนั้นเพลงหน้าพาทย์ได้แพร่หลาย มากในสมัยรัชกาลที่ ๖ จะทรงละครตอนองค์พระพิราพ ก็โปรดเกล้าฯให้ดนตรีหลวงหัดเพลงหน้าพาทย์ ก็ได้มีขึ้นมาตั้งแต่บัดนั้น...”

และจากการสัมภาษณ์ครูจิรัส อาจณรงค์ ศิลปินแห่งชาติ ได้ให้ความเห็นว่า ในสมัยโบราณพิธีไหว้ครูไม่มีการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบตามบทการอ่านโองการ เพิ่งจะเริ่มมีในระยะหลัง และสืบทอดมาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้

สำหรับพิธีไหว้ครูของชน-ละครพบว่ามีมีการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบการไหว้ครูมาก่อนแล้ว ซึ่งพบได้ในเอกสารเก่า เรื่องการบันทึกโน้ตเพลงไทยครั้งเมื่อจะบันทึกเพลงหน้าพาทย์ไหว้ครูชน-ละคร ได้มีข้อความกล่าวไว้ว่า “ ก่อนจะบันทึกโน้ตเพลงหน้าพาทย์ จะต้องทำพิธีไหว้ครูก่อน จึงจะเริ่มทำการบันทึก ” โดยเอกสารเก่าของกรมศิลปากรได้ บันทึกไว้ ความว่า “ บัญชีลำดับเพลงไหว้ครูชนและละคร(สำหรับการรำ) ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ จนถึงปัจจุบัน(หมายถึงพ.ศ. ๒๔๗๓) ซึ่งปรากฏชื่อเพลงหน้าพาทย์ทั้งสิ้น ๓๒ เพลง ดังนี้

ลำดับเพลงไหว้ครูชนและละคร(สำหรับการรำ)

๑. สาธุการกลอง	๒. ตระปรคนธรรพ
๓. ตระเชิญ	๔. โคมเวียนหรือเหาะ
๕. โหมโรง, วา	๖. ตระบรรทมสินธุ์
๗. แผละ	๘. กลม
๙. กราวนอก	๑๐. กราวใน
๑๑. เพลงช้า, เพลงเร็ว, ลา	๑๒. เชิดจิ้ง
๑๓. คุกพาทย	๑๔. องค์พระพิราพ
๑๕. ลงทรง	๑๖. เชิด
๑๗. รำดาบ	๑๘. เสมอผี
๑๙. เสมอมาร	๒๐. นั่งกิน

๒๑.เซ่นเหล้า

๒๒.โปรยข้าวตอก

๒๓.พราหมณ์เข้า

๒๔.เสมอสาลา

๒๕.มหาชัย

๒๖.เสมอเถร

๒๗.พราหมณ์ออก

๒๘.เวียนเทียน

๒๙.กราวรำ

๓๐.เชิด

๓๑.เสมอเข้าที่

๓๒.กราวรำ

ดังนั้น กล่าวได้ว่าการไหว้ครูดนตรีไทยแต่เดิมที่ไม่มีการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ และนิยมเรียกการไหว้ครูที่ไม่มีการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบในพิธีนี้ว่า “ การคำนับครู ”

พิธีไหว้ครูดนตรีไทย

“พิธีไหว้ครูดนตรีไทย” ในปัจจุบันมีรูปแบบและขั้นตอนที่ชัดเจน มีองค์ประกอบสำคัญ คือ มีผู้อำนาจการนำไหว้ครู บทบูชาครู เครื่องสังเวย และมีการกำหนดเพลงหน้าพาทย์บรรเลงตามคำกล่าวบูชาครู

กลุ่มดุริยางค์ไทย สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร ได้เสนอโครงการจัดทำองค์ความรู้เรื่องพิธีไหว้ครูดนตรีไทย โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อรักษาทำนองเพลงหน้าพาทย์ที่บรรเลงในพิธีไหว้ครูที่ได้รับการสืบทอดมาแต่ครั้งกรรมมหรสพ ทั้งนี้ได้จัดทำเป็นข้อมูลด้านเอกสาร การบันทึกภาพเคลื่อนไหว และเสียง รวมทั้งขั้นตอนของพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

ทำนองเพลงหน้าพาทย์ที่ทำการบันทึกเสียงครั้งนี้ เป็นทำนองที่ได้รับการสืบทอดมาแต่ “กรรมมหรสพ” สาเหตุที่จะต้องจัดทำองค์ความรู้ในเรื่องนี้ ด้วยเหตุที่ปัจจุบัน ข้าราชการของกลุ่มดุริยางค์ไทยประกอบ นักดนตรีไทย ๒ กลุ่ม กลุ่มที่ ๑ เป็นนักดนตรีที่มาจากสำนักหรือสายบ้านครูดนตรีที่มีชื่อเสียงกลุ่มที่ ๒ เป็นนักดนตรีที่เกิดจากผลิตผลของวิทยาลัยนาฏศิลป์ทั่วประเทศ เพื่อให้การสืบทอดด้านทำนองเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ในพิธีไหว้ครูเป็นไปในรูปแบบและคงไว้ซึ่งความเป็นกรรมมหรสพ จึงเกิดขึ้น และคุณครูจิรัช อาจนรงค์ ศิลปินแห่งชาติประจำปีพ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทยที่ได้รับการสืบทอดทำนองเพลงจากครูผู้ใหญ่แต่ครั้งกรรมมหรสพ ดังนั้นข้อมูลด้านทำนองเพลงที่อาจจะมีความผิดแปลกไปจากเดิม จะได้มีแนวทางบรรเลงไปในรูปแบบเดียวกัน

ก่อนจะถึงเนื้อหาการจัดทำองค์ความรู้เรื่องพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ขอเสนอบทความเรื่อง “ การไหว้ครูดนตรีไทย ” ซึ่งคุณครูมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ ได้เขียนไว้เป็นทำนองให้เห็นภาพรวมของพิธีไหว้ครูทั้งหมด ดังนี้

การไหว้ครูดนตรีไทย*

การไหว้ครูนั้น ไทยเรามักจะปฏิบัติกันทุกอย่าง ไม่ว่าจะประกอบกิจกรรมกันอย่างไร คนไทยเรามั่นในความกตัญญูต่อบุพพการีเป็นนิสัย โดยเฉพาะครูบาอาจารย์ไม่ว่าวิชาใดเรามัก จะเคารพบูชาระลึกถึงคุณานุคุณ ถ้ามีโอกาสที่จะตอบแทนบุญคุณได้ก็มักจะกระทำให้เสมอ การกระทำที่เป็นการสนองพระคุณนั้น อาจกระทำได้ต่าง ๆ ตามฐานะและโอกาส อาจช่วยเหลือด้วยเงินทอง ช่วยเหลือทำการงานหรือปฏิบัติหากครูได้สิ้นชีพไปแล้ว ก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ หรือเชิดชูเกียรติคุณในสิ่งที่ครูได้กระทำไว้ให้แพร่หลายเป็นต้น ที่กล่าวมานี้เป็นกตเวทิตคุณที่ศิษย์กระทำด้วยความกตัญญูในวิชาทั่ว ๆ ไป แต่โดยเฉพาะวิชาที่เป็นศิลป การกระทำกตเวทิตคุณยังแผ่ออกไปถึงเทพเจ้าที่วิชานั้นถือว่าเป็นครูบาอาจารย์ และเป็นผู้มีอุปการคุณต่อวิชานั้นด้วย เพราะฉะนั้นศิษย์ที่เรียนวิชาศิลปจึงยังมีกตเวทิตคุณอีกอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า "ไหว้ครู"

การไหว้ครูดนตรีไทยนี้ น่าจะเนื่องมาโดยชาติไทยแต่โบราณ คงจะนับถือเจ้าและผีกันอยู่โดยชาติไทยแต่โบราณคงจะนับถือเจ้าและผีกันอยู่บ้างแล้ว เมื่อมาได้คติทางศาสนาพราหมณ์ของอินเดียพร้อม ๆ กับการเริ่มระเบียบแห่งการดนตรีขึ้นใหม่ในแดนสุวรรณภูมินี้ จึงได้ถือเป็นแบบอย่างสืบกันมาทีเดียว ไม่มีปัญหาอะไรในการที่จะกล่าวว่า พิธีไหว้ครูของเราเอาแบบอินเดียมาใช้ เพราะชื่อเทพเจ้าทุก ๆ องค์ตรงตามตำราแห่งศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น แต่คงจะดำเนินตามคัมภีร์จำพวกปุราณะนิกายไดโนกายหนึ่งเป็นแน่ เพราะในโองการคำไหว้ครูดอนไหว้พระเป็นเจ้ามิได้ไหว้พระพรหม กล่าวนามแต่พระอิศวรกับพระนารายณ์และเทพดาอื่น ๆ เท่านั้น

เนื่องจากไทยเราเป็นพุทธมามกะ พิธีไหว้ครูจึงมักจะเริ่มด้วยพิธีสงฆ์ก่อน คือในวันพรุ่งตอนเย็นก็จะมีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ รุ่งเช้าวันพฤหัสบดีถวายอาหารบิณฑบาตร เมื่อพระสงฆ์เสริภักตตักแล้ว จึงจะเริ่มพิธีไหว้ครู แต่พิธีสงฆ์นี้ไม่ได้อยู่ในระเบียบว่าจะต้องมี บ้านใดหรือคณะใดไม่สะดวกจะไม่มีก็ได้คือ เริ่มด้วยการไหว้ครูในวันพฤหัสบดีทีเดียว ซึ่งจะต้องทำในตอนเช้า สถานที่ประกอบพิธีไหว้ครูควรให้มีที่กว้างพอที่ศิษยานุศิษย์และผู้ร่วมพิธีจะนั่ง สิ่งที่จะต้องสำหรับไหว้จะต้องมีที่ตั้งพระพุทธรูปและเครื่องบูชาพร้อมไว้ทางหนึ่ง ส่วนอีกทางหนึ่งจัดตั้งเครื่องดนตรีไทยต่าง ๆ ให้เป็นระเบียบและสวยงามโดยไม่ต้องจัดเป็นวง และจะต้องมีตะโพนลูกหนึ่งตั้งอยู่ด้วยโดยตั้งสูงกว่าสิ่งอื่น เพราะในทางดนตรีไทยถือว่าตะโพนสมมติแทนองค์พระปรมาภิไธย แต่ถ้าจะมีหน้าโขนตั้งด้วยก็ได้

หน้าโขนที่ควรจะต้องตั้งก็คือ หน้าฤๅษี พระปรมาภิไธย พระวิสสุกรรม พระปัญจสีขร พระพิราพ แต่ถ้าจะเพิ่มหน้าพระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม พระคเณศด้วยยิ่งดี

ส่วนเครื่องบูชากระยาบวช ก็มีดอกไม้ม ูป เทียน หัวหมู ไก่ เป็ด กุ้ง ปลา บายศรีปากชาม ขนมต้มแดง ต้มขาว ผลไม้ต่าง ๆ หากว่าในพิธีนั้นไหว้พระพิราพด้วย ก็จะต้องมีเครื่องดิบอีกชุดหนึ่งเหมือนกับเครื่องสดดังที่ได้กล่าวแล้ว เครื่องสังเวยเหล่านี้จะเป็นคู่หรือเพิ่มเติมอย่างไรก็ได้

อีกอย่างหนึ่งก็คือขันก้านล ซึ่งมีชั้นล่างหน้าใส่ดอกไม้รูปเทียน ผ้าขาวหรือผ้าเช็ดหน้า และเงินก้านล ซึ่งโบราณใช้ ๖ บาท ถ้าจะมีปีพาทย์บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ ประกอบจะต้องมีขันก้านล เช่นเดียวกัน ให้ผู้บรรเลงปีพาทย์ครบทุก ๆ คนทั้งวง ครูผู้ทำพิธีจะต้องนั่งขวาหันขวา เมื่อได้จุดธูปเทียนบูชาเสร็จแล้ว ครูก็จะทำน้ำมนต์ ในขณะที่นั้นศิษย์และผู้ร่วมพิธีจุดธูปเทียนบูชาอธิษฐานตามแต่จะประสงค์ แล้วครูผู้ทำพิธีจะเริ่มกล่าวโอวาทการนำให้ผู้ร่วมพิธีว่าตาม ซึ่งเริ่มด้วยบูชาพระรัตนตรัยและไหว้ครูบาอาจารย์ บิดามารดา ขอพรต่าง ๆ ตามแบบแผน ซึ่งแต่ละครูแต่ละอาจารย์อาจผิดแผกแตกต่างกันไปบ้างแล้วปีพาทย์ก็จะบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ ตามที่ครูผู้กระทำพิธีนั้นจะเรียก ต่อจากนั้นก็กล่าวถวายเครื่องสังเวทแล้วเว้นระยะสักครู่หนึ่ง จึงได้กล่าวลาเครื่องสังเวท ต่อจากนั้นครูผู้เป็นประธานก็จะประพรมน้ำมนต์และเจิมเครื่องดนตรีและหน้าโขนต่าง ๆ จบครบถ้วน หลังจากนั้นจึงจะประพรมน้ำมนต์และเจิมให้แก่ศิษย์และผู้ร่วมพิธี เป็นอันเสร็จการไหว้ครู

ประโยชน์ของการไหว้ครู

การที่ได้ประกอบพิธีไหว้ครูตามประเพณีที่ถูกต้องย่อมบังเกิดประโยชน์ได้หลายประการคือ

๑. ได้รักษาประเพณีอันเป็นวัฒนธรรมอันดีของไทยไว้ให้ยืนยงต่อไป
 ๒. ได้แสดงออกซึ่งความกตัญญูต่เวทีอันเป็นเครื่องหมายของคนดี เป็นแบบอย่างส่งเสริมให้ศิษย์รุ่นต่อ ๆ ไปรู้จักกตัญญูต่เวทีต่อครูบาอาจารย์
 ๓. เป็นการบำรุงขวัญของผู้ที่เข้าร่วมในการพิธีไหว้ครูและครอบ เพราะว่าได้กระทำพิธีต่าง ๆ ครบถ้วนตามแบบแผนแล้ว เวลาที่จะปฏิบัติก็จะมีจิตใจมั่นคง และมีขวัญดี
 ๔. เป็นการเสริมความสามัคคีระหว่างดุริยางคศิลปินด้วยกัน เพราะในการประกอบพิธีไหว้ครูนี้นักร้องดนตรีทั้งหลาย แม้จะอยู่คนละคณะก็มักจะมาร่วมในพิธีไหว้ครูด้วยกัน ได้พบปะสังสรรค์กันเป็นอันดีเป็นการเชื่อมความสามัคคีในหมู่ดุริยางคศิลปินด้วยกันให้แน่นแฟ้น
- วิธีดำเนินการนำเสนอรายงานองค์ความรู้ในเล่มนี้ จะเรียบเรียงตามลำดับของขั้นตอนของพิธีไหว้ครูดนตรีไทยของกลุ่มดุริยางค์ไทย สำนักการสังคีต โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการจัดเตรียมงาน พิธีไหว้ครู พิธีครอบ และจะใส่รายละเอียดบริบทของพิธีไหว้ครูไว้ในภาคผนวก

* คุณครู มนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ สาขาดนตรีไทย , ครูมนตรี ตราโมท กับการไหว้ครูดนตรีไทย ๒๕๓๔

ขั้นตอนการจัดเตรียมงานไหว้ครูดนตรีไทย

สถานที่ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ต้องมีบริเวณกว้างขวางพอที่จะตั้งแท่นบูชาได้แก่ ตั้งคีธระครู เครื่องดนตรี เครื่องสังเวท เครื่องบูชาครู ทั้งผู้เข้าร่วมพิธีไหว้ครู อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะต้องจัดเตรียมเพื่อใช้ในการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ประกอบด้วย

๑. โต๊ะหมู่บูชาพร้อมพระพุทธรูป (มีแจกันดอกไม้ เชิงเทียนพร้อมเทียน กระถางธูป)

๒. แท่นบูชา บนแท่นบูชาประกอบด้วย

- คีธระครู
- ภาพครู
- เครื่องดนตรี
- เครื่องสังเวท
- ชันน้ำมนต์
- โถแป้งกระแจะ
- เชิงเทียนพร้อมเทียนชัย เทียนเงิน เทียนทอง
- กระถางธูป
- พวงมาลัยคล้องคีธระครู และเครื่องดนตรี
- ชันก้านลสำหรับประธานประกอบพิธี
- ชันใส่ข้าวตอกดอกไม้
- ผ้าหน้าโขน เท่ากับจำนวนเครื่องดนตรีที่นำเข้าพิธีไหว้ครู
- วงปีฟ้าหยก

(รายละเอียดอยู่ภาคผนวกหน้า ๒๕)

ภาพ การจัดโต๊ะหมู่บูชา และแท่นบูชา พร้อมคีธระโขนครู ภาพครู เครื่องดนตรี เครื่องสังเวท และอุปกรณ์อื่น ๆ ที่ต้องจัดเตรียมพิธีไหว้ครู ณ กลุ่มดุริยางค์ไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

การจัดโต๊ะหมู่บูชา และแท่นบูชา พร้อมศีระโชนครุ ภาพครุ เครื่องดนตรี
เครื่องสังเวท และอุปกรณ์อื่นๆ ที่ต้องจัดเตรียมพิธีไหว้ครู
ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์ ศาลายา นครปฐม

พิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น - เช้า และฉันภัตตาหารเช้า

การจัดพิธีไหว้ครูของสำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ได้จัดทำขึ้น
ทุกปีโดยจัดให้มีทั้งพิธีไหว้ครูดนตรีไทยและพิธีไหว้ครูโขน - ละคร ในสมัยแต่แรกเริ่มมักนิยมจัดใน
เดือนกันยายน ภายหลังประมาณปีพ.ศ.๒๕๔๙ เป็นต้นมา สำนักงานการสังคีตนิยมจัดพิธีไหว้ครูใน
เดือนพฤษภาคม

การจัดเตรียมงานพิธีไหว้ครู จะเริ่มต้นด้วยการกำหนดวันซึ่งจะต้องตรงกับวันพฤหัสบดี
ด้วยถือว่าวันพฤหัสบดีเป็นครูของทุกสาขา มักเลือกจัดวันที่เป็นข้างขึ้น โดยจะเริ่มตั้งแต่การ
สวดมนต์เย็นในวันพุธและฉันภัตตาหารเช้าในวันพฤหัสบดี ดังนี้

พิธีเจริญพระพุทธมนต์ หรือที่นิยมเรียกทั่วไปคือ สวดมนต์เย็นฉัน-เช้านั้น จะจัดใน
สถานที่ที่จะประกอบพิธีไหว้ครู โดยนิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๙ รูป ก่อนที่พระสงฆ์จะมา
สวดมนต์ นั้น ณ สถานที่ประกอบพิธีจะมีการบรรเลงเพลงโหมโรงเย็นเพื่อเป็นการบอกกล่าวไถ่
จะเริ่มพิธีสวดมนต์เย็น หลังจากจบการบรรเลงเพลงโหมโรงเย็นแล้ว อาจบรรเลงเพลงเรื่องต่อก็ได้
ผู้ที่เข้าร่วมรับฟังการพระเจริญพระพุทธมนต์นอกจากเจ้าภาพผู้ร่วมงานแล้ว ผู้ที่ทำหน้าที่อ่าน
โองการนำไหว้ครูและผู้ที่เข้ารับการครอบในชั้นสูง ได้แก่ การรับครอบต่อเพลงองค์พระพิราพ จะต้อง
เข้ามานั่งรับฟังการสวดมนต์ด้วย การจัดเตรียมสถานที่ที่จะประกอบด้วยโต๊ะหมู่บูชาตั้งพระพุทธรูป
พร้อมเครื่องบูชา (อยู่ด้านขวามือของพระสงฆ์)และจะวนด้วยสายสิญจน์จากพระสงฆ์เวียนรอบ
บริเวณที่จะประกอบพิธีไหว้ครูกลับมาจบลงที่พระพุทธรูป แล้วนำสายสิญจน์ที่เหลือใส่พานไว้ตรง

อาสนสงฆ์องค์แรก เพื่อจะใช้เวลาเจริญพระพุทธมนต์หน้าอาสน์สงฆ์องค์แรกตั้งบาตรน้ำมนต์ ซึ่งบรรจุน้ำสำหรับทำน้ำมนต์พร้อมเทียนทำน้ำมนต์ และมีกำหญาคาหรือกิ่งมะยมมัดเป็นกำไว้สำหรับปะพรมน้ำมนต์

เครื่องถวายพระเจริญพระพุทธมนต์ จะถวายในตอนเย็นวันพุธ หรือจะถวายในตอนเช้าวันพฤหัสบดีหลังจากเสร็จภัตตาหารก็ได้ เครื่องถวายพระประกอบด้วย ดอกไม้ ฐูป-เทียน ปัจจัย หรือจะมีสิ่งของอื่น ๆ ก็ได้

ตอนเช้า ก่อนที่พระสงฆ์จะมาถึง กลุ่มดุริยางค์ไทยจะเริ่มด้วยการบรรเลงเพลงไหมโรงเข้า เพลงเรื่อง หลังจากที่พระสงฆ์มาถึงแล้ว บรรเลงเพลงเฝ้ารับพระสงฆ์ ต่อด้วยการเจริญพระพุทธมนต์ จันท์ภัตตาหารเช้า ขณะที่พระสงฆ์จันท์ภัตตาหารเช้า มีวงเครื่องสายไทยของสำนักการสังคีต บรรเลง หลังจากนั้น จะเป็นการถวายของและสวดอุทิศส่วนกุศลให้กับคุณครูด้านดนตรีไทยที่ล่วงลับไปแล้ว

ขั้นตอนพิธีไหว้ครูดนตรีไทยและการครอบ*

เมื่อจัดตั้งเครื่องสังเวยและเครื่องบูชาถูกต้องครบถ้วนแล้ว จึงเริ่มเข้าสู่การประกอบพิธี
การไหว้ครู

ก่อนเริ่มพิธีไหว้ครูประธานผู้อ่านโองการนำไหว้ครูจะยกชันก้านลั่นชูก่อน แล้วจึงเริ่มพิธีโดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

เรียบเรียงจากบทความเรื่อง ขั้นตอนการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย โดย...ศิลป์ ตราไมท และ
เข้าร่วมสังเกตการณ์พิธีไหว้ครูดนตรีไทย

แล้วจุดธูปและกล่าวบูชาของศรัทธาเทพ และเทพเจ้าแห่งการดนตรีและศิลปะทั่ว ๆ ไป นำเทียนชนวน
(ซึ่งยังมีได้ดับ) มาจุดเทียนที่ชั้นน้ำมนต์

ผู้ขอเข้ารับครอบเวียนเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพต้องแต่งชุดสีขาวเข้าร่วมในพิธีไหว้ครู

แล้วมอบเทียนชนวนนั้นนำไปให้ผู้เข้าร่วมในพิธีจุดธูปเทียนและอธิษฐานบูชาครุระหว่างที่ผู้เข้าร่วมในพิธีจุดธูปเทียนบูชานั้น ประธานผู้อ่านโอองการนำให้ครุจะกล่าวบทคาถาทำน้ามนต์ไปพร้อมๆ กัน หลังจากผู้เข้าร่วมในพิธีให้ครุจุดธูปเทียนและอธิษฐานบูชาครุเสร็จแล้ว ผู้ช่วยพิธีกรจะนำธูปมาปักบนเครื่องสังเวยเครื่องละ ๑ ดอก จนครบถ้วนและนำดอกไม้มาวางบนแท่นที่ตั้งเครื่องสังเวยและเครื่องดนตรีต่าง ๆ

จากนั้นประธานผู้อ่านโอองการนำให้ครุ จะเริ่มกล่าวโอองการบูชาครุ นำ ให้ผู้ร่วมในพิธีกล่าวตาม ตามตำราที่ได้รับมอบจากครุอาจารย์มาโดยลำดับดังนี้

๑. กล่าวนำบทบูชาพระ ๓ จบ เมื่อกล่าวจบแล้ว

- วงปีพาทย์บรรเลงเพลงสาธุการกลอง

๒. บทชุมนุมเทวดา(กล่าวในใจผู้ร่วมพิธีไม่ต้องกล่าวตาม) เมื่อกล่าวจบแล้ว

- วงปีพาทย์บรรเลงเพลงตระสันนิบาต

๓. กล่าวนำบทถวายดอกไม้ ธูปเทียน ๓ จบ เมื่อกล่าวจบแล้ว

- วงปีพาทย์บรรเลงเพลงพราหมณ์เข้า

๔. กล่าวนำบทขอพรพระรัตนตรัยและบุพพการี ความในบทที่เป็นโอองการนี้กล่าวถึง คุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ คุณบิดร มารดา คุณของพระราชา คุณพระอุปัชฌาย์ คุณครู เป็นต้น ขอให้พ้นจากเคราะห์โรคภัยทั้งปวง บทนี้กล่าวนำเพียงครั้งเดียว

- วงปีพาทย์บรรเลงเพลงโหมโรง (ชุดเพลงโหมโรงเย็น)

๕. กล่าวนำบทไหว้พระ และเทพเจ้า ๓ จบ ความในบทโอองการกล่าวบูชาพระชินศรี บูชาพระอิศวร พระนารายณ์ และเทพต่าง ๆ เพื่อขอให้มีความร่มเย็นเป็นสุขทั่วหน้ากัน เมื่อกล่าวจบแล้ว

- วงปีพาทย์บรรเลงเพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์

เพลงบาทสกุณี และเพลงโคมเวียน ๓ (บรรเลง ๓ เพลงติดต่อกัน)

๖. กล่าวนำบทบูชาเทพเจ้าแห่งดนตรี(พระวิศุกรรม พระปัญจสีขร และพระปรคนธรรพ) กล่าวบูชาบทนี้ ๓ ครั้ง เมื่อกล่าวจบแล้ว

- วงปีพาทย์บรรเลงเพลงตระพระปรคนธรรพ และเพลงเสมอเถร

๗. กล่าวนำบทเชิญเทพยดาให้มาสถิตยังปริมณฑลพิธี กำจัดเสนียดจัญไร ทุกข์ โศกโรคภัยตลอดจนอุปัทวันตราย ให้สลายไปสิ้น เมื่อจบบท ๓ ครั้งแล้ว

- วงปีพาทย์บรรเลงเพลงตระเชิญ

ก่อนกล่าวนำบทนี้ ประธานฯ ให้ทุกคนตั้งนโม ๓ จบพร้อมกัน
 ๘.กล่าวนำบทเชิญองค์พระพิราพ เมื่อกล่าวจบ ๓ ครั้ง

- วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงองค์พระพิราพเต็มองค์

การกล่าวนำโองการบูชาครุฑมหัศจรรย์ขั้นตอนทำนี้ ลำดับต่อไปเป็นขั้นตอนเตรียมถวายเครื่องสังเวย เริ่มด้วยการรินเหล้าใส่แก้วจุบหรือ น้ำน้ำจิ้มทาเครื่องสังเวยได้แก่ หัวหมู เป็ด ไก่ กุ้ง ปู ปลา ผลไม้ทุกชนิดปอกเปลือก (ไม่ต้องทุบผล) เมื่อจัดทำเสร็จสิ้นแล้ว ประธานผู้อ่านโองการฯ ทุกคนตั้ง นโม ๓ จบ (แล้วตัดแบ่งเครื่องสังเวยเหล่านี้อย่างละเล็กน้อยใส่กระถางนำไปวาง ๔๓ มุม เพื่อให้สัมภเวสีได้รับประทานด้วย)

๙. กล่าวนำบทการถวายเครื่องสังเวยบทละ ๓ จบ เมื่อกล่าวจบแล้ว

-วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงนังกินและเพลงเช่นเหล้า

เมื่อจบเพลงนังกินและเพลงเช่นเหล้าแล้ว รอเพียงระยะหนึ่ง ประธานผู้อ่านโองการฯ จะกล่าวนำลาเครื่องสังเวย โดยให้ทุกคนตั้งนโม ๓ จบ

๑๐.กล่าวนำลาเครื่องสังเวย ๓ จบ เป็นการอัญเชิญเทพทั้งปวงกลับยังเทวสถาน

- วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงพราหมณ์ออก และเพลงเสมอเข้าที่

ลำดับต่อไปประธานผู้อ่านโองการนำไหว้ครู จะกล่าวการสักการบูชาเทพและบูรพคณาจารย์ทางดุริยางคศิลป์และคีตศิลป์ และโปรยข้าวตอกดอกไม้ ประพรมน้ำมนต์

๑๑. กล่าวบูชาบทคาถาโปรยข้าวตอกดอกไม้

- วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงโปรยข้าวตอก (ขณะบรรเลงดนตรีผู้อ่าน

โองการจะโปรยข้าวตอกดอกไม้ไปที่เศียรเทพ เครื่องดนตรีและเครื่องสังเวยที่ตั้งไว้) เมื่อเสร็จการโปรยข้าวตอกดอกไม้ ผู้อ่านโองการฯ จะประพรมน้ำมนต์สักการบูชาเศียรเทพ (ขั้นตอนนี้

วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงมหาชัย ผู้อ่านโองการฯ นำแป้งกระแจะเจิมที่เศียรเทพจนครบ เจิมภาพครู เจิมตะโพน และ เจิมเครื่องดนตรี(ที่ตั้งบูชาไว้)

ผู้อ่านโองการโปรยข้าวตอกดอกไม้

ประพรมน้ำมนต์

เจิมศีรษะด้วยเทพ ภาพครู เครื่องดนตรี

หลังจากประกอบพิธีเจิมเครื่องตั้งบูชาแล้ว ลำดับต่อไปคือพิธีเจิมหน้าและพิธีครอบ

การครอบ

ผู้ที่เข้าร่วมในพิธีไหว้ครุ นั้น แบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกผู้เข้าร่วมในพิธีไหว้ครุเพื่อความเป็นสิริมงคลหรือผ่านพิธีครอบมาแล้ว และกลุ่มสองผู้ที่ประสงค์จะเข้าพิธีครอบ

โดยจะเริ่มด้วยผู้เข้าร่วมพิธีไหว้ครุ จะเข้ารับการประพรมน้ำมนต์ เจิมหน้า และรับใบไม้มงคลทัดหู (ไม่ต้องมีชันกำนล) หลังจากเสร็จแล้ว จึงเริ่มพิธีครอบ

ผู้อ่านโองการ ฯ ประพรมน้ำมนต์ เจิมหน้า และนำใบไม้มงคลทัดหู เจิมหน้าผู้เข้าร่วมพิธี

ในกรณีที่ผู้ร่วมพิธีเป็นบุคคลที่มีศักดิ์สูงกว่าประธานผู้อ่านโองการ เช่น พระบรมวงศานุวงศ์ หรือพระภิกษุ ผู้อ่านโองการจะเจิมที่ฝ่ามือ

คำว่า “ครอบ” นั้น ครุมนตร์ ตราไมท (๔ : ๒๕๔๕) ได้อธิบายไว้ว่า หมายถึงการ ประสิทธิ์ประสาทวิทยากร หรืออนุมัติให้เริ่มเรียนวิชาในขั้นนั้นๆ ได้ วิธีการครอบย่อมแล้วแต่กรณี ของศิลปนั้น ซึ่งไม่เหมือนกัน

ดังนั้นการครอบของการเรียนดนตรีไทยซึ่งถือว่า วงปีพาทย์เป็นหลักสำคัญของดนตรี ทั้งหลาย จึงครอบด้วยเครื่องดนตรีในวงปีพาทย์ สำหรับผู้ที่เรียนเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย และคิตติลปี่ อนุโลมให้นำ “ฉิ่ง” ครอบที่ศีรษะแทน ขั้นตอนการครอบแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอนได้ดังนี้

ขั้นตอนแรกการครอบ เริ่มด้วย เข้าไปนั่งหน้าผู้อ่านโองการฯ รับการประพรมน้ำมนต์ เจิมหน้า และรับใบไม้มงคลทัดหู

ภาพการครอบเริ่มด้วยประพรมน้ำมนต์ เจิมหน้า

ภาพมอบใบไม้มงคลตัดและรับชันก้านล

จากนี้ผู้เข้ารับการครอบก็จะมอบชันก้านลแก่ประธานผู้อ่านโองการ เมื่อรับชันก้านลผู้อ่านโองการจะกล่าวโองการด้วยตนเองเป็นความหมายที่ว่า “จะขอรับไว้เป็นศิษย์ทางดุริยางคศิลป์และคีตศิลป์ตั้งแต่นี้ จะมีแต่ความสุขความเจริญต่อไป” เมื่อจบบทและรับชันก้านลจากศิษย์ไปแล้ว

ขั้นตอนที่สองการครอบ การครอบของผู้เรียนเครื่องสายหรือคีตศิลป์ ใช้จึงครอบวิธีการคือนำจิ้งจอกบนศีรษะผู้รับการครอบ (ขณะนั้นต้องประนมมือด้วย) พร้อมทั้งกล่าวคาถากำกับเป็นความหมาย “ให้มีความเจริญในทางดุริยางคศิลป์และคีตศิลป์ ให้มีความทรงจำแม่นยำ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความสามารถก้าวหน้าต่อไป” เป็นอันเสร็จพิธีการครอบสำหรับผู้เรียนเครื่องสายและคีตศิลป์ หลังจากครอบเสร็จผู้รับครอบจะก้มกราบที่พื้น

การครอบด้วยจึงของผู้เรียนเครื่องสายและคีตศิลป์

สำหรับผู้เรียนปีพาทย์ ขั้นตอนตามพิธีการครอบ ขั้นตอนคือ เข้ารับการประพรมน้ำมนต์ เจิมหน้า รับใบไม้มงคลத்து มอบขันก้านลแก่ประธานผู้ทำพิธี (เหมือนพวกแรก) จากนั้นจะแยกวิธีการครอบออกไป อนึ่งสำหรับการเรียนสายปีพาทย์นั้นได้แบ่งระดับการเรียนรู้ออกเป็น ๕ ขั้น ดังนี้

ครอบชั้นที่ ๑ จับมือให้ตีเพลงสาธุการ วรรคแรก ๓ ครั้ง เริ่มเรียนเพลง

ในชุดโหมโรงเย็น(ยกเว้นเพลงตระ) โหมโรงเช้า

ครอบชั้นที่ ๒ จับมือให้ตีเพลงตระ วรรคแรก ๓ ครั้ง แล้วเริ่มเรียนเพลงตระโหมโรง

ได้แก่ ตระหญ้าปากคอก ตระมารละม่อม ตระปลายพระ

ลักษมณ์

ครอบชั้นที่ ๓ จับมือให้ตีเพลงตระบองกัน วรรคแรก ๓ ครั้ง แล้วเริ่มเรียนเพลง

ในชุดโหมโรงกลางวัน ด้วยถือว่าเพลงตระบองกันเป็นเพลง

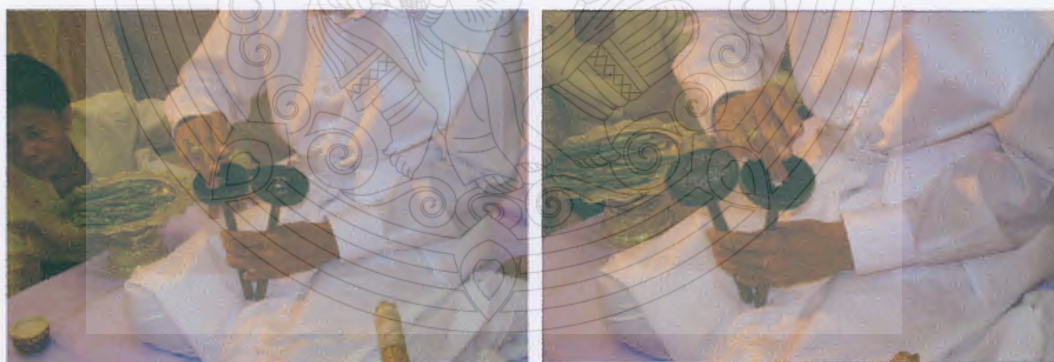
สำคัญที่สุดในชุดโหมโรงกลางวัน

ครอบชั้นที่ ๔ จับมือให้ตีเพลงบาทสกุณี วรรคแรก ๓ ครั้ง ด้วยถือว่าเพลง

บาทสกุณีเป็นเพลงสำคัญในเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง

ครอบชั้นที่ ๕ จับมือให้ตีเพลงองค์พระพิราพ วรรคแรก ๓ ครั้ง

(รายละเอียดการจับมือต่อเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ อยู่ภาคผนวกหน้า ๔๖)

ก่อนจะจับมือเพื่อครอบต่อเพลงประธานผู้อ่านโองการจะเจิมที่ขมและไม้ติ่มข่องวงก่อน

ขั้นตอนการครอบปีพาทย์

ประธานถือไม้ติ่มข่องพนมมือบนศีรษะผู้รับกล่าวคาถาเป็นความหมายว่า “ข้าพเจ้าขอจับมือให้เริ่มตีเพลง(ชื่อเพลงของแต่ละขั้นตอนการจับมือ) เมื่อฝึกหัดดุริยางคศิลป์สืบไป จงมีความทรงจำแม่นยำ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความสามารถยิ่ง ๆ ขึ้นไป” เสร็จแล้วจับมือให้ศิษย์ตีทำนองเพลงวรรคขึ้นต้น ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธี

ภาพผู้ครอบขื่อต่อเพลงชั้นที่ ๑ จับมือเรียนเพลงสาธุการ

การครอบเป็นกลุ่มโดยคัดเลือกนักเรียนให้อยู่วงชั้น ๑ คนและแล้วนำสายสิญจน์พันที่ไม้ม้องแล้วโยง
คนอื่น ๆ ที่นั่งอยู่รอบวงม้องพร้อมทั้งประนมมือ

ภาพผู้ครอบขื่อต่อเพลงชั้นที่ ๕ จับมือเรียนเพลงองค์พระพิราพ

ภาพการครอบประภาทังหะหน้าทับใช้ตะโพน

หมายเหตุ ประธานผู้อ่านโองการฯ จะเปลี่ยนคำอธิษฐานตามเพลงนั้น ๆ ส่วนวิธีการเหมือนกันทุกขั้นตอน

หลังจากเสร็จพิธีการครอบหรือจับมือแล้ว ก็จะมอบหมายให้ครู-อาจารย์ที่ได้รับการครอบเป็นครูแล้วเป็นผู้ต่อเพลงให้

ภาพครูที่ได้รับการมอบหมายเป็นผู้ต่อเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ

นอกจากการครอบเพื่อขอเรียนตามชั้นต่าง ๆ แล้ว ยังมีการครอบเพื่อเป็นครูผู้สอน-ถ่ายทอดผู้อื่น การครอบเพื่อขอเป็นครูหรือผู้สืบทอดการสอนด้านดนตรี พิธีนี้ทำเฉพาะตัวผู้ที่ต้องการจะเป็นผู้ฝึกสอนศิษย์ต่อไปเป็นพิธีขอกรรมสิทธิ์ต่อครูโดยขั้นตอนการครอบนี้จะเริ่มด้วยขั้นตอนการครอบเหมือนกับการเรียนอื่น ๆ แต่การครอบจะนำอุปกรณ์ที่ใช้ในการสอน ได้แก่ ไม้ตีระนาดเอก-ระนาดทุ้ม ไม้ตีฆ้องวง จิ่ง ฯ นำมามัดรวมกันด้วยสายสิญจ์ วิธีการครอบคือให้ศิษย์

ถืออุปกรณ์ของเครื่องดนตรีที่เตรียมไว้เข้ามาหาครู ศิษย์กราบลง ๓ ครั้ง ครูว่าคาถาบูชาครูเทวดา ให้ศิษย์ว่าตาม ครูส่งเครื่องดนตรีเหล่านั้นให้แก่ศิษย์ และให้พรศิษย์นั้นเจริญรุ่งเรืองเป็นครูผู้อื่นได้ต่อไป ผู้ที่จะได้รับครอบนี้ต้องเป็นผู้มีอายุอันสมควร พอที่จะสั่งสอนผู้อื่นได้ ครูจึงจะครอบได้ (การเรียนของวิทยาลัยนาฏศิลป์ เมื่อเรียนถึงชั้นสูงปีที่ ๑ มีการฝึกวิชาชีพด้านครู ดังนั้นก่อนที่จะออกไปฝึกสอนนั้นจะต้องผ่านขั้นตอนการรับครอบเพื่อเป็นครูผู้สอนหรือถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ก่อน)

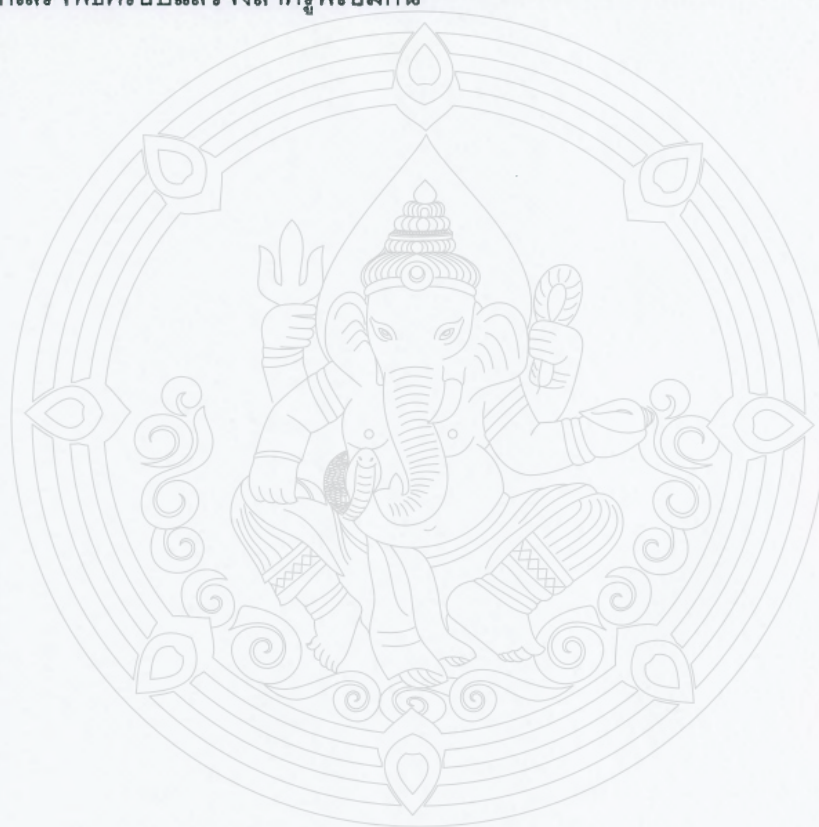
การขอครอบเพื่อเป็นครูเพื่อสอนของนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์
ในระดับชั้นสูงปีที่ ๑ (สายครู)

สุดท้ายเมื่อเสร็จขั้นตอนการครอบแล้ว ประธานผู้อ่านโองการจะกล่าวบูชาครู ขอยุติ การประกอบพิธีไหว้ครู ขอสมาธิขอสิ่งผิดพลาด และขอความเป็นสิริมงคล จงมีมาสู่สถานที่ที่ จัดพิธีกรรมนี้ ผู้ศึกษานักศิษย์และผู้เข้าร่วมในพิธีนี้โดยทั่วกัน วงปีพาทย์บรรเลงเพลงเชิด และ เพลงกราวรำ เป็นการเสร็จสิ้นพิธีไหว้ครูอย่างเต็มรูปแบบ

(หมายความว่าของเพลงและโน้ตเพลงที่บรรเลงในพิธีไหว้ครู อยู่ภาคผนวก หน้า ๔๗)

หมายเหตุ

จากการสัมภาษณ์ครูจิรัช อาจนรงค์ ศิลปินแห่งชาติ ได้กรุณาเล่าให้ฟังว่า เดิมพิธีไหว้ครูและพิธีครอบแยกกันอยู่กล่าวคือหลังจากถวายเครื่องสังเวยและทำพิธีส่งครูเสร็จแล้ว หรือกระทำการพิธีทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มพิธีไหว้ครูจนถึงผู้เข้าร่วมพิธีรับการประพรมน้ำมนต์ เติมหน้า รับใบไม้มงคล ทัดครู เสร็จแล้ว ก็จะกล่าวบูชาครู ขอยุติการประกอบพิธีไหว้ครู วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงเชิด และกราวรำ ถือว่าเป็นการเสร็จสิ้นพิธีไหว้ครู แล้วจึงจะมาทำพิธีการครอบในภาคบ่าย แต่เนื่องจากในสมัยก่อนผู้อ่านโองการจะต้องไป-กลับมาพร้อมกันอยู่แล้ว จึงได้นำพิธีครอบนี้ต่อจากพิธีไหว้ครูและหลังจากเสร็จพิธีครอบแล้วจึงลาครูพร้อมกัน

อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการจัดเตรียมงานไหว้ครุดนตรีไทย

ตัวอย่างการจัดตั้งแท่นบูชา

จากภาพที่แท่นบูชา ประกอบด้วยโต๊ะหมู่บูชาพร้อมพระพุทธรูป
(มีแจกันดอกไม้ เชิงเทียนพร้อมเทียน กระถางธูป)

ดุริยเทพและพระครูฤาษี พระพิราพ ภาพครุ (ครุมนตรี ตราไมท)

เครื่องดนตรี โดยมีตะโพนตั้งตรงกลาง (แทนพระปรคนธรรพ) และเครื่องดนตรีตั้งให้เป็นระเบียบ

ศัระษะครูในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

ศัระษะครูที่ตั้งในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย อย่างน้อยควรมีอยู่ ๕ ศัระษะ ได้แก่ พระวิสุกรรม
พระปัญจสิขร พระปรคนธรรพ พระฤาษี และพระพิราพ

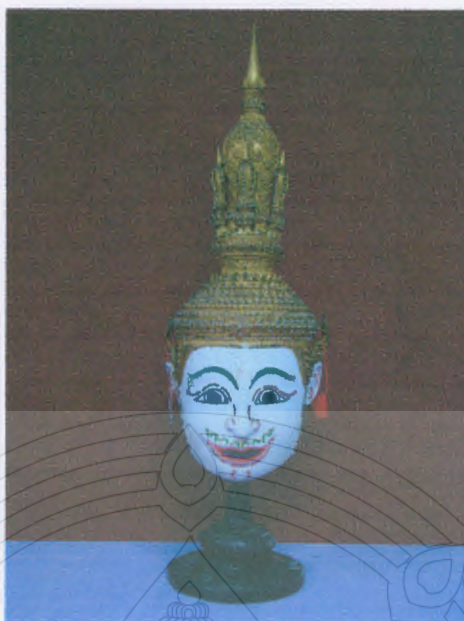
พระวิสุกรรม

พระวิศวกรรม (พระวิษณุกรรม, พิษณุกรรม, พระวิสสุกรรม, พระเวสสุกรรม
เพชรณสุกรรม)

พระวิสุกรรม มีชื่อเรียกกันต่าง ๆ เช่น พระวิศวกรรม พระวิษณุกรรม พระพิษณุกรรม หรือ
พระเพชรณสุกรรม

ลักษณะของพระวิศวกรรมมีพระวรกายสีเขียว มี ๑ พักตร์ ๒ กร ทรงมงกุฎยอดน้ำเต้า
หรือหัวโล้น (หรือโพกผ้า) เขียนลายดอกไม้ทอง ถือขนนกยูง มือถือมั่ง(จอบ) และดิง (เครื่องวัด
ระดับของช่าง)

พระวิสุกรรม ตามคติของพราหมณ์ ถือว่าเป็นนายช่างใหญ่ของเทวดา เป็นเจ้าแห่งช่าง
ทุกประเภทไม่ว่าเขียน ปั้น หล่อ ก่อสร้าง ในคัมภีร์นาฏศาสตร์ ตอนที่พระภรตฤๅษีรับเทวโองการ
จากพระมหาพรหม ให้เริ่มวิธีการแสดงละคร พระภรตฤๅษีก็ได้ขอให้พระวิสุกรรมสร้างโรงละครให้
พระวิสุกรรมได้ออกแบบโรงละครเป็น ๓ ขนาด ขนาดใหญ่รูป ๔ เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกลางรูป ๔
เหลี่ยมจัตุรัส และขนาดเล็กรูป ๓ เหลี่ยม

พระปัญจสิขร

พระปัญจสิขร นี้ ในบาลีเรียกว่า ปันญจสิขะ
ลักษณะของพระปัญจสิขร เป็นเทพบุตรรูปงาม ผิวกายสีขาวบางแห่งว่าสีทอง มี
กคุณทล มี ๑ พักตร์ทรงมงกุฎยอดน้ำเต้า ๕ ยอด มี ๔ กร ถือพิณ และบัณเฑาะว์ เป็นเครื่องดนตรี
ประจำกาย ทรงอาภรณ์ด้วยนิลรัตน์ ทรงภูษาสีแดง มักจะเห็นอยู่ด้านหน้าและเดินนำหน้าพระ
อิศวร คราวเสด็จออกจากวิมานทุกครั้ง

เดิมเป็นเด็กเลี้ยงโคไฉ้ม ๕ แหยม มีใจเลื่อมใสศรัทธาในทางกุศลอย่างยิ่ง ได้สร้างสิ่ง
ซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์หลายอย่าง เช่น ศาลา สระน้ำ ถนน และยานพาหนะ เป็นต้น แต่ได้
ตายจากมนุษยโลกตั้งแต่ยังอยู่ในวัยหนุ่มไปบังเกิดเป็นเทพบุตรในชั้นจาตุมหาราช มีชื่อว่า

“ปัญจสิขคนธัพพเทพบุตร” มีมงกุฎ ๕ ยอด ร่างกายเป็นสีทอง มีกคุณทลทรงอาภรณ์
แล้วไปด้วยนิลรัตน์ ทรงภูษาสีแดง มีความสามารถในเชิงตีพิณและขับลำเป็นอย่างเลิศ

พระปรคนธรรพ

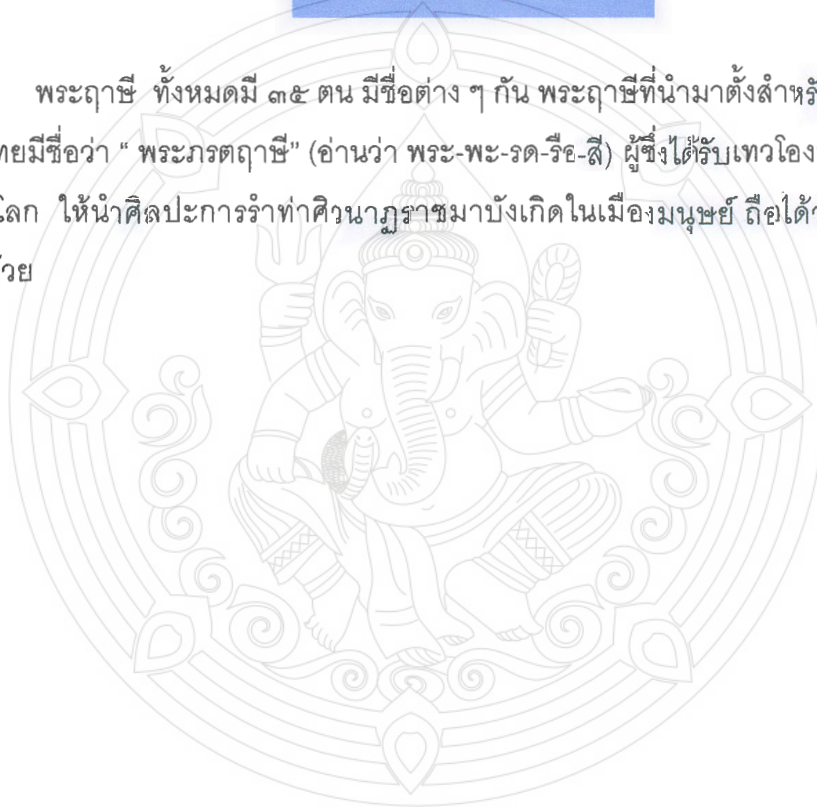
พระประคนธรรพ หรือ พระประโคนธรรพ* เรียกว่า พระปรคนธรรพ นามนี้เรียกโดยยกย่องเกียรติคุณซึ่งแปลว่าคนธรรพผู้ยิ่งใหญ่ หรือยอดของคนธรรพ ส่วนนามที่แท้จริงนั้นคือ พระนารท (อ่านว่า นา-รด หรือ นา-ระ-ทะ สำเนียงทางอินเดียน่า นารัท) ซึ่งไทยเรามักจะเรียกว่า พระนารอท

ลักษณะของพระปรคนธรรพ ร่างกายมีขนวนเป็นทักษิณาวรรต มงกุฎชฎายอดฉาซี หรือยอดกะตาศีเขียวใบแค เป็นเทพเจ้าแห่งวิชาการดนตรี

พวกคนธรรพ (เขียนตามรูปบาลีเป็นคนธรรพ) นี้มีหน้าที่เป็นผู้รักษาโสม ขำนิขำนานูในการปรุงโสมธ เป็นผู้อำนวยการนักษัตร์ ทั้งเป็นหมอดูกิจการในอดีต ปัจจุบันและอนาคต อภินิหารที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของพวกคนธรรพก็คือเป็นผู้ชำนาญในการขับร้องและบรรเลงดุริยางคดนตรี เป็นพนักงานขับร้องและบรรเลงดนตรีกล่อมพระเป็นเจ้าและเทพยนิกร ผู้ที่เป็นครูใหญ่ในวิชาขับร้องและดุริยางคดนตรีของพวกคนธรรพนี้ก็คือพระนารทมนี ซึ่งเป็นผู้คิดประดิษฐ์สร้างพิณขึ้นเป็นอันแรก เนื่องด้วยพระนารทมนีเป็นครูเฒ่าของพวกคนธรรพ หรือเป็นครูใหญ่ในวิชาสำคัญของคนธรรพ อันนับว่าเป็นยอดของคนธรรพ หรือยอดในคนธรรพศาสตร์ จึงได้สวามัญญนามว่า พระปรคนธรรพ บางทีเรียกว่า มหาคนธรรพ เทพคนธรรพ และคนธรรพราช

พระฤๅษี ทั้งหมดมี ๓๕ ตน มีชื่อต่าง ๆ กัน พระฤๅษีที่นำมาตั้งสำหรับบูชาในพิธีไหว้ครู
ดนตรีไทยมีชื่อว่า “พระภรตฤๅษี” (อ่านว่า พระ-พะ-ร-ด-รึ-ส) ผู้ซึ่งได้รับเทวโองการจากพระพรหม
ผู้สร้างโลก ให้นำศิลปะการร่ำทำศิวนาฏราชมาบังเกิดในเมืองมนุษย์ ถือได้ว่าเป็นเทพเจ้าแห่ง
ศิลปะด้วย

พระพิราพ

พระพิราพ (พระวิราธ, พระวีราวณะ)

ลักษณะของพระพิราพ เคียวไล่ฟัน สวมกระบังหน้า ปากแฉะ ตาจะเข้ มีกายสีม่วง แก้ว ๑ พักตร์ ๑ กร สมส่วนสง่างาม แต่งกายอลังการ ห่มเกราะ เท้าเปล่า มีหอกเป็นอาวุธ ด้วยท่านเป็นยักษ์ มีฤทธิ์มาก และเสวยเครื่องที่เป็นของดิบ

ตามคติของฮินดู เชื่อว่า วิราธ เป็นเทพแห่งศิลปะการรำรำ คล้องกับพระพิราพของไทย ยกย่องเป็นบรมครูด้านนาฏศิลป์ของเหล่าศิลปินทั้งหลาย ผู้เรียนดนตรีและนาฏศิลป์ที่มีวิยวุฒิ จะต้องเข้าพิธีไหว้ครูเมื่อเรียนหน้าพาทย์สูงสุด เรียกว่า หน้าพาทย์พระพิราพ โดยจะได้รับการครอบศิระพระพิราพ และต้องตั้งอยู่ในพรหมวิหารสี่ และสอนศิษย์ผู้ต่อไป

กำเนิดของพระพิราพ เป็นอสูรเทพบุตร อยู่เชิงเขาอัศकरण เป็นยักษ์มีคุณธรรม ไม่ชอบเบียดเบียนใคร พระอิศวรเอากำลังพระสมุทร และพระเพลิงแบ่งประทาน และทรงกำหนดเขตสวนมะม่วงให้อยู่ และจับสัตว์รอบบริเวณกินเป็นอาหาร จนถูกศรพระนารายณ์อวตาร (พระราม) จึงกลับไปอยู่บนสวรรค์ตามเดิม

มูลเหตุที่ศิลปินเคารพบูชาเพราะว่ามีผู้ค้นคว้าไว้ว่า

๑. พระพิราพองค์นี้เป็นปางที่ดุร้ายของพระอิศวร หรือ พระอิศวรภาคดำ
๒. ชื่อ พิราพ นี้ไปพ้องกับชื่อ วีราวณะ ของฮินดู อันเป็นเทพเจ้าแห่งการฟ้อนรำ
๓. ชื่อ พิราพ อันเป็นนามเทพเจ้าแห่งคุณงามความดี

เครื่องสังเวทและเครื่องบูชา

เครื่องสังเวทในการบูชาครู ต้องจัดให้ครบถ้วนถูกต้องตามแบบแผนที่โบราณกาลได้กำหนดไว้ ประกอบด้วย

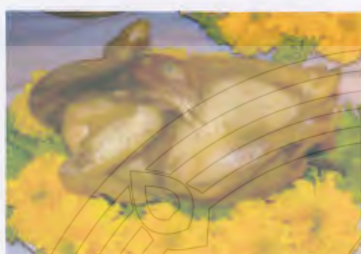
๑. หัวหมู ดิบ - สุก
๒. เป็ด ดิบ - สุก
๓. ไก่ ดิบ - สุก
๔. เป็ดชะดิบ - สุก
๕. กุ้ง ดิบ - สุก
๖. ปลา ดิบ - สุก
๗. น้ำจิ้ม
๘. บายศรีปากชาม
๙. กล้วยน้ำ
๑๐. มะพร้าวอ่อน
๑๑. ขนมต้มแดง
๑๒. ขนมต้มขาว
๑๓. ขนมคันหลาว
๑๔. ขนมหุข้าง
๑๕. บุหรี่ หมายก พลุ
๑๖. เหล้าโรง
๑๗. น้ำ
๑๘. ขนมชั้น
๑๙. ขนมถ้วยฟู
๒๐. ผลไม้ ๙ อย่าง (ไม่นิยมใช้ มังคุด ละมุด พุทรา มะไฟ)
๒๑. พุเรียน
๒๒. ขนุน

หัวหมูสุก

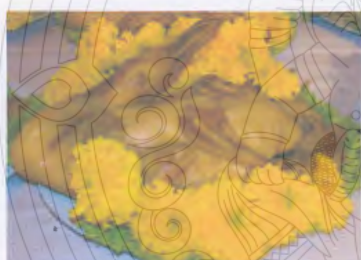
หัวหมูดิบ

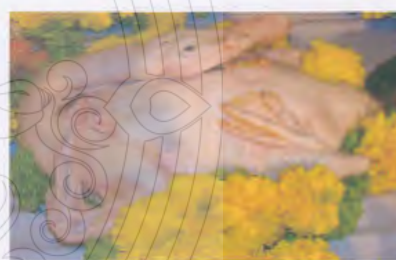
ไก่สุก

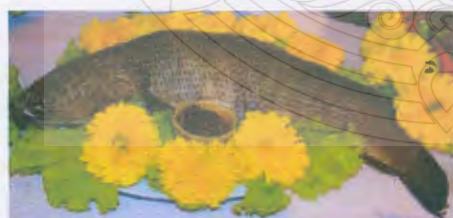
ไกดิบ

เป็ดสุก

เป็ดดิบ

ปลาช่อนสุก

ปลาช่อนดิบ

กุ้งสุก

กุ้งดิบ

ปูสุก

น้ำจิ้ม

ไข่ต้ม

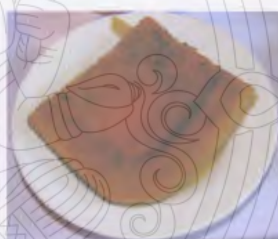
ไข่ดิบ

ขนมต้มขาว

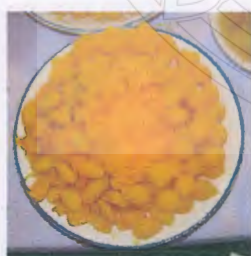
ขนมต้มแดง

ขนมหม้อแกง

ขนมชั้น

ขนมทองทั้งหลาย

ขนมถ้วยฟู

แกงบวช

มะตะบะ

โรตีส

ขนมปัง-เนย

ทุเรียน

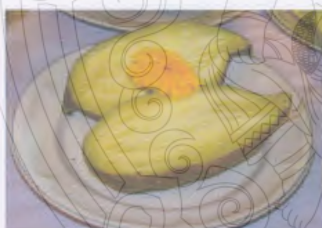
ขนุน

กล้วยสุก

กล้วยดิบ

มันสุก

มันดิบ

เผือกสุก

เผือกดิบ

ผลไม้

อ้อย

ถั่ว - งา

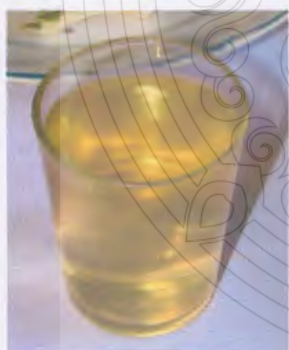
มะพร้าว

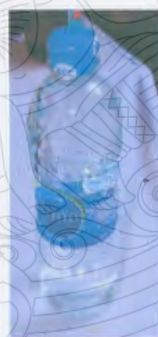
นม

กาแฟ

น้ำชา

น้ำเปล่า

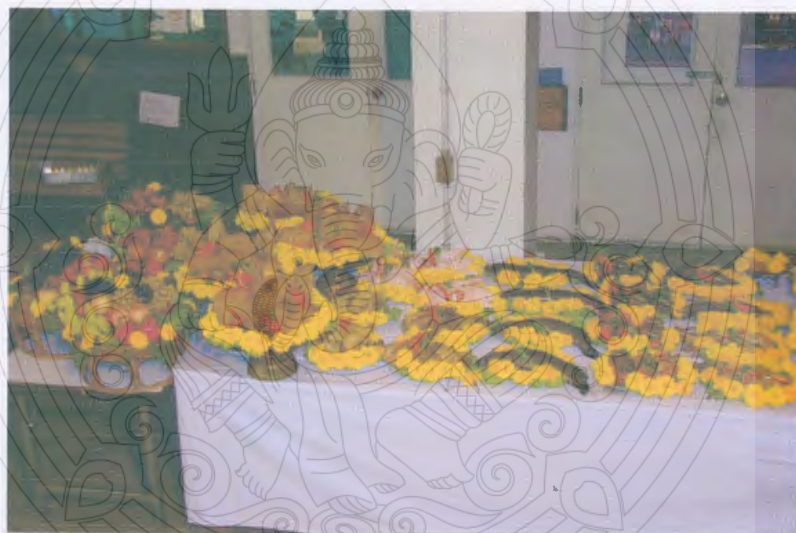
เหล้าขาว

บายศรี

หมากพลู - บุหรี่

ภาพเครื่องสังเวยทั้งหมด

ขันน้ำมนต์

ในขันน้ำมนต์ ประกอบด้วย เทียนขี้ผึ้งแท่งทำน้ำมนต์หนัก ๑ บาท ใบเงิน ใบทอง ใบนาค ใบมะตูม ลูกมะกรูด (หนึ่งลูก ผ่า ๓ ซีก) หญ้าคา (สำหรับพรมน้ำมนต์) สิ่งต่าง ๆ ที่บรรจุอยู่ในขันน้ำมนต์ จะนำไปไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล คือ ใบเงิน ใบทอง ใบนาค นอกจากนั้นใส่ใบมะตูม มะกรูด และฝักส้มป่อยในขันน้ำมนต์

ใบมะตูม

อาจารย์มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์* ได้กล่าวถึงที่มาซึ่ง มจ. พูนพิศมัย ดิศกุล ประธานความเห็นว่า ของการใช้ใบมะตูมว่า ใบมะตูมมี ๓ แฉก หมายถึง ตริมูรติ หรือ พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ ของฮินดู ตามลัทธิฮินดูนั้น มะตูมมีชื่อเป็นภาษาสันสกฤตว่า 'พิลว' หรือที่เป็นภาษาฮินดูว่า 'เพล' เป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ คือเป็นไม้ประจำพระศิวะหรือพระอิศวรนั่นเอง เหตุนี้พระศิวะจึงมีสมญาว่า 'พิลวทนต์' หรือ 'ผู้มีไม้มะตูมเป็นคทา'

นอกจากนั้นไม้มะตูมยังเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ของพวกลัทธิศากตด้วย ชาวฮินดูจะไม่ใช้ไม้มะตูมนี้ทำเชื้อเพลิง เพราะกลัวว่าจะทำให้พระศิวะโกรธ และเชื่อว่าใบมะตูมที่มีรูปเป็น ๓ แฉก คล้ายตรีศูลนั้น เป็นสัญลักษณ์ของหน้าที่ ๓ อย่างของพระศิวะ คือ การสร้าง การพิทักษ์ และการทำลาย นอกจากนั้นยังเป็นสัญลักษณ์ของตาทั้งสามของพระศิวะด้วย

* หนังสือ ศิลปวัฒนธรรม เดือนมกราคม ๒๕๒๕

ไทยคงได้ธรรมเนียมการใช้ใบมะตูมในงานพิธีจากพราหมณ์โดยเฉพาะพวกพราหมณ์นิกายไศวะในอินเดีย เมื่อจะบูชาเทพเจ้าประจำบ้านเป็นกิจวัตรประจำวันนั้น จะถวายใบมะตูมพร้อมกับทองคำมนต์จาก 'พรหมกรรมะ'

มะกรูด

คติความเชื่อ มะกรูดเป็นไม้มงคลชนิดหนึ่งที่ต้องปลูกไว้ในบริเวณบ้าน โดยกำหนดปลูกทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ (พายัพ) เพื่อผู้อยู่อาศัย จะได้มีความสุข และในบางตำราว่าเป็นความเชื่อของคนบ้านป่า ที่เดินทางด้วยเกวียนเทียม โคหรือกระบือเมื่อได้กลิ่นสาบเสือ จะหยุดเดินเจ้าของจะต้องขูดผิวมะนาวหรือมะกรูด ป้ายจมูกให้ดับกลิ่นสาบเสียก่อน โค กระบือจึงจะเดินต่อไป ดังนั้นการเดินทางสมัยก่อนผ่านป่า ผู้เดินทางจึงมักจะพกพามะนาว และมะกรูดติดตัวไปด้วยเสมอ ในพิธีกรรมการทำน้ำมนต์เพื่อสะเดาะเคราะห์ สำหรับพรหมหรืออาบผู้ป่วยใบมะกรูดเป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะขาดไม่ได้ โดยใช้ร่วมกับใบส้มป่อย ใบเงินใบทอง ใบมะตูม หญ้าแพรก หมาผู้หมากเมีย ใบราชพฤกษ์ เชื่อกันว่าใบจากต้นไม้มงคลเหล่านี้จะช่วยปัดเป่าและบรรเทาเคราะห์ให้ตกลงไปได้

ผักส้มป่อย

คติความเชื่อ ส้มป่อยเป็นไม้มงคลของชาวไทย กำหนดปลูกในทิศเหนือ บางท้องถิ่นเชื่อว่าการปลูกส้มป่อยจะช่วยขับไล่ภูติผีปีศาจ และ สิ่งเลวร้ายมิให้มารบกวน ในพิธีกรรมการทำน้ำมนต์เพื่อสะเดาะเคราะห์จะใช้ใบส้มป่อยร่วมกับใบเงินใบทอง ใบมะกรูด ใบมะตูม น้ำมนต์มาพรหม ศีรษะ มีความเชื่อว่า ปลูกไว้ขับไล่ภูติผีปีศาจ และเป็นส่วนประกอบเข้าพิธีทำน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์

เทียนชัย เทียนเงิน เทียนทอง

เทียนชัย (หนัก 9 บาท) เทียนเงิน (หนัก ๖ บาท) เทียนทอง (หนัก ๖ บาท)

เทียนทั้ง ๓ เล่มนี้หลังจากจุดเทียนแล้ว จะดับก็ต่อเมื่อเสร็จพิธีไหว้แล้ว

แต่ทั้งนี้ก็ต้องระมัดระวังมิให้ดับด้วย

ขันใส่ข้าวตอกดอกไม้

ในขันประกอบด้วย กลีบดอกไม้หลายชนิดที่มีความหมายเป็นมงคลและมีกลิ่นหอม

เช่น ดาวเรือง กุหลาบ ข้าวตอก

ชั้นกำนล

ชั้นกำนลของประธานผู้ประกอบพิธีอ่านโองการไหว้ครู

ชั้นกำนลของนักดนตรีที่บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครู

ขันก้านล*

ขันก้านล หรือเรียกอีกอย่างว่า "ขัน ๕ ก้านล ๖" ขัน ๕ คือ การนำสิ่งของรวม ๕ อย่าง
ได้แก่

๑. ขัน (ล้างหน้า ขนาดหน้ากว้าง ๖ นิ้ว) ๑ ใบ

๒. ดอกไม้ โดยทั่วไปไม่ได้กำหนด เพียงแต่จัดให้ดูเหมาะสม หรือจะเป็นพวงมาลัยก็ได้
แต่โบราณนิยม ใช้ดอกเข็ม ดอกมะเขือ และหญ้าแพรก นำมามัดรวมกันโดยความหมายคือ

ดอกเข็ม มีลักษณะแหลมคล้ายเข็ม มีความหมายในการอธิษฐานว่าขอให้
สติปัญญาแหลมคมดุจดังเข็ม

ดอกมะเขือ หมายถึงความเคารพอ่อนน้อม เป็นดอกไม้ที่เวลาบานมันจะคว่ำดอกลง
มีความหมายในการอธิษฐานว่าศิษย์จะน้อมรับวิชาจากครูด้วยความเคารพ

หญ้าแพรก หมายถึง ความอดทนและความเจริญงอกงามเร็ว แม้จะเหยียบแห้ง
เพราะแสงแดด น้ำท่วมเน่าตาย พอฝนตกก็กลับจะเขียวชอุ่มแสดงว่ามีความอดทนเป็นยอด และ
สามารถเจริญงอกงามได้เร็ว

๓. ฐูป ๕ ดอก หรือ ๑ แทนบ

๔. เทียนไข หนัก ๑ บาท ขนาดเทียนทำน้ำพระพุทธรูป

๕. ผ้าขาว ๑ ผืน ไม่จำกัดความกว้างยาว บางทีอาจมีขนาดเท่าผ้าสบงจีวร ของพระก็ได้
(ปัจจุบันใช้ผ้าเร็ดหน้าสีขาว ๑ ผืน)

๖. เงินก้านล ๖ บาท

สิ่งของทั้งหมดนี้ ครูผู้ทำพิธีจะใช้นุชาครูเทพสังคีตอาจารย์ เพื่อขออนุญาตและประสิทธิ์
ประสาท ความเป็นสิริมงคลในการเรียนให้แก่ศิษย์ต่อไป การไหว้ครูในพิธีเช่นนี้เท่ากับได้ไหว้ทั้ง
ครูผู้เป็นมนุษย์ และเทพยดาพร้อมกันไปด้วย เมื่อเสร็จจากพิธีแล้ว สิ่งของเครื่องบูชานี้ยังจะใช้
ทำบุญแก่พระสงฆ์ในพระพุทธ ศาสนา เพื่ออุทิศกุศลให้แก่ครูดนตรีผู้ล่วงลับไปแล้ว

เงินก้านลเป็นค่าอาหารบิณฑบาตถวายพระ เชื่อกันว่าถ้าผู้ใดถือเอาเงินก้านลนี้เป็น
สิทธิ์ส่วนตัวโดยไม่ได้ใช้เพื่อการประกอบกุศลให้แก่ครูผู้ล่วงลับไปแล้ว จะเกิดเป็นความอัปมงคล
แต่บุคคลผู้นั้น

ผ้าขาว นำถวายแด่พระสงฆ์ด้วย เพื่อท่านจะได้รวบรวม ไว้เย็บซ่อมทำจีวร

ขัน ถวายพระให้ท่านไว้ใช้สอย

* อภิชาติ ภูระหงษ์ พิธีไหว้ครูดนตรีไทยมหาวิทยาลัยมหิดล ครั้งที่ ๓ วันพฤหัสบดีที่ ๕ สิงหาคม
พุทธศักราช ๒๕๓๖ ณ เรือนไทย มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ครูโบราณอาจารย์ท่านมีความคิดที่แยบคายที่ได้กำหนดสิ่งของในพิธีอันจะเกิดเป็นประโยชน์รอบด้าน คือประโยชน์ในเบื้องต้นที่ใช้ในกิจพิธี ประโยชน์ในท่ามกลางคือเมื่อเสร็จจากกิจในพิธีแล้วยังเป็นคุณประโยชน์ต่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และประโยชน์ในเบื้องปลาย คือกุศลอันบังเกิดขึ้นและได้อุทิศแด่คุณครูบาอาจารย์ผู้ล่วงลับไปแล้ว

ถ้าหากพิจารณาถึงที่มาของคำว่า “ขัน ๕” ที่ใช้ในพิธีการไหว้ครู จะเห็นว่าพ้องกับ คำว่า “ขันธ ๕” ในหมวดธรรมะอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่อธิบายภาวะของสัตว์โลกที่เรียกว่า “เบญจขันธ” คือประกอบด้วยกอง ๕ กอง คือ

๑. กองรูป ที่เรียกว่า รูปขันธ คือส่วนที่ประกอบไปด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม รวมขึ้นเป็นกาย หรือรูปกายของคน สัตว์ บุคคลต่าง ๆ
 ๒. กองเวทนา หรือ เวทนาขันธ หมายถึง ความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือ เป็นกลาง ๆ ไม่สุขไม่ทุกข์ ที่ปรากฏมีอยู่ในภาวะของสัตว์ทั้งหลาย
 ๓. กองสัญญา หรือ สัญญาขันธ คือความจำได้หมายรู้
 ๔. กองสังขาร หรือ สังขารขันธ ความประชุมเข้าด้วยกัน สภาพที่ปรุงแต่ง หรือหมายถึง ความคิด
 ๕. กองวิญญาณ หรือ วิญญาณขันธ ได้แก่ ตัวจิตที่ทำหน้าที่รู้ในสิ่งต่าง ๆ
- พวกแรกได้จัดว่า คือ กาย พวกที่ ๒ ถึง ๕ ก็คือจิต อันมีวิญญาณเป็นตัวจิต และมีเวทนา สัญญา สังขาร เป็นเจตสิก คือเครื่องประกอบของจิต รวมความทั้งหมดก็คือขันธ ๕ นี้เอง ที่ประกอบเข้าเป็นกายและใจของเราทั้งหลาย จึงเป็นเรื่องที่น่าจะเป็นไปได้ที่โบราณจารย์ทางศิลปะของไทยท่านจะซ่อนความหมายไว้ในจำนวนสิ่งของที่ใช้ในพิธีไหว้ครูอันเป็นสัญลักษณ์ที่ได้กำหนดไว้ว่า หมายถึงผู้ที่เข้ามาในขอบเขตแห่งศิลปะนี้ ต้องเข้ามาพร้อมเพรียงกันทั้งกายและใจ จึงจะบริบูรณ์พร้อมสรรพ และจะเกิดความสำเร็จขึ้นได้ด้วยว่าการจะเกิดเป็นศิลปินขึ้นมาได้นั้น ต้องผ่านการฝึกฝนอบรมอย่างยิ่งยวด ไม่ว่าจะเป็นศิลปะแขนงใด กว่าที่จะผ่านและสำเร็จในแต่ละขั้นจำเป็นต้องอาศัยความอดทน ขยันหมั่นเพียรอันเกิดจากแรงกายแรงใจของตนอย่างแรงกล้า หากมีแต่เพียงกายหรือใจเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งก็ไม่อาจถึงจุดหมายได้ การประกอบขัน ๕ มาส่งมอบต่อครูจึงเป็นดังสัญลักษณ์ที่แสดงว่าพร้อมจะเข้ามาสู่ศิลปะแขนงนั้น ๆ แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในดนตรี ด้วยกายและใจ และแม้แต่การทำพิธีครอบเรียนวิชาที่สูงขึ้นไปอีก

เงินก่านน

เรื่องของเงินก่านนนั้น แต่โบราณอาจารย์กำหนดจำนวนไว้ เช่น หกสลึง หกบาท เป็นต้น ไม่ได้เกินไปกว่าหกหรือเป็นทวีคูณของหก หรือเป็นจำนวนแล้วแถมท้ายด้วยหกอย่างทีละแห่ง กำหนดกันในปัจจุบันที่โบราณจารย์กำหนดไว้เป็นพิเศษนอกจากนี้ก็เห็นมีเพียงค่าก่านนของการจะเรียนหรือต่อ เพลงทยอยเดียว ที่ท่านกำหนดไว้ถึงร้อยบาทเท่านั้น ซึ่งเป็นค่าก่านนที่สูงที่สุด พ้นไปจากนี้ก็ยังไม่พบเห็นอัตราอื่นอีก

เมื่อได้พิจารณาถึงจำนวนเลขหก ก็คิดว่าน่าจะมีนัยสำคัญอันเป็นความหมายซ่อนอยู่บ้าง เชื่อว่าโบราณจารย์ท่านคงไม่กำหนดขึ้นลอย ๆ โดยไม่มีเค้าเงื่อนเป็นแน่แท้ จำนวนเลขหกที่ปรากฏให้เห็นอยู่แล้วในสังคมไทยที่ควรหยิบยกขึ้นพิจารณา ได้แก่

พิจารณาเชิงพระธรรมคุณ ๖ ประการ ซึ่งความหมายของ พระธรรมก็คือเรื่องของ การอบรมสั่งสอน หรือการศึกษานั้นเอง ในการเรียนดนตรีนี้ก็ต้องมีองค์คุณ ๖ ประการด้วยความสัมฤทธิ์ผลของการเรียนจึงจะเป็นถึงขั้นอุดมศึกษา มีคุณค่า ดังประหนึ่งพระธรรมคุณ ของ พระพุทธองค์ นั่นคือ

๑. สวากขาโต ภคฺวตา ธัมโม	คำสอนอันดีแล้ว
๒. สันทิฏฐิโก	พึงรู้พึงเห็นได้
๓. อกาลิโก	ไม่ประกอบด้วยกาล คือ ทันสมัย
๔. เอหิภัสสิโก	เป็นสิ่งที่ทำให้คนอื่นมาพิสูจน์ได้
๕. โอปนยิโก	เป็นสิ่งที่ควรน้อมนำมาสู่ตน
๖. ปัจจิตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ	เป็นสิ่งที่ผู้รู้พึงจะรู้ได้เฉพาะตน

พิจารณาในเชิงโหราศาสตร์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่คู่กับชาติไทยมานาน โดยเฉพาะที่ต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องของพิธีกรรมด้วยแล้ว มักจะมีสัญลักษณ์ ความหมายแทรกอยู่ด้วยเสมอในทางโหราศาสตร์ไทยกำหนดให้เลข ๖ เป็นเครื่องหมายแทนดาวศุกรี คือนับตั้งต้นจากอาทิตย์ เป็น ๑ จันทร์เป็น ๒ เรียงกันไปตามลำดับของวันทั้งเจ็ด ตำแหน่งเลข ๖ หรือดาวศุกรีนี้มีความหมายถึง ศิลปะ ความสวยงาม ความไพเราะ น่ารักน่าใคร่ หรือกามคุณ ความยินดีพอใจในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส อันน่าใคร่น่าพอใจ ก็ดนตรีเองก็เป็นศิลปะอันอยู่ในกลุ่มลักษณะของดาวศุกรีนี้ ชะรอยว่าจำนวนก่านน ๖ จะแสดงความหมายตามนัยนี้ด้วย ก็น่าจะเป็นได้ การเริ่มต้นด้วยจำนวนเลข ๖ จึงถือเป็นการเริ่มต้นที่ดี โดยเฉพาะในทางศิลปกรรม และพิจารณาอีกแง่หนึ่งคือจำนวนเลข ๖ นี้เป็นกำลังของพระอาทิตย์ ในการศึกษาวัฒนธรรมของโลกนี้ทั้งหมด ดูเหมือนจะมีความเห็นลงรอยกันว่าพระอาทิตย์นั้น เป็นเทพแห่งการกำเนิดสรรพสิ่งรวมทั้งศิลปวิทยาการด้วย หากปราศจากดวงอาทิตย์แล้วก็ขาดต้นกำเนิดที่จะเป็นสิ่งต่าง ๆ ต่อไป แม้ในทางวิทยาศาสตร์เอง

ก็ยังเชื่อว่า โลกแตกตัวออกมาจากดวงอาทิตย์ และทุกสิ่งในโลกนี้ก็ต้องอาศัยดวงอาทิตย์เป็นกำลัง จึงจะมีสิ่งต่าง ๆ ปรากฏเกิดขึ้นได้ ดังนั้น จำนวนกำนล ๖ จึงอาจจะเป็นเคล็ดว่าขอกำลังแห่งดวงอาทิตย์เพื่อสร้างเป็นพลังขึ้นในตัว เป็นต้น เค้าจะสืบต่อศิลปะดนตรีต่อไปข้างหน้า ให้เกิดความเจริญงอกงามด้วยก็อาจเป็นได้

พิจารณาจากคติความเชื่อไตรภูมิการเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ สวรรค์ทั้งหกชั้นมีชื่อเรียกว่า “ฉกามาวจรภูมิ” ได้แก่ จาตุมหาราชิก ดาวดึงส์ ยามะ ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี

“ปรนิมมิตวสวัตดี” คือสวรรค์ชั้นที่ ๖ อันเป็นที่ท่องเที่ยวไปในกามคุณอันละเอียด ประณีต และอุดม ซึ่งรวมทั้งศิลปะดนตรีที่มีอยู่อย่างโอฬารในสวรรค์นั้น ๆ ทุกชั้น ดังนั้นครูโบราณจารย์ท่านอาจจะมองเห็นว่าดนตรีที่จะศึกษาเล่าเรียนกันนี้เป็นของสำคัญในสวรรค์ชั้นนั้น เหล่าเทพยดานางฟ้าทั้งหลายต้องเสพ เป็นของทิพย์ ของวิเศษที่มีอยู่ประจำในสวรรค์ทั้งหกชั้นนั้นด้วย

พิจารณาในแง่ที่มาจากค่าของเงินสมัยรัตน นายศักดิ์ชัย ลัดดาอ่อน หัวหน้ากลุ่มศรียางค์ไทย ได้เสนอความคิดไว้ว่า เลข “๖” มาจากค่าของเงิน หกสลึง หรือ ๑ บาท ๕๐ สตางค์ เมื่อเปลี่ยนมาเป็น ๖ บาท ก็คือ ๑ ตำลึงครึ่ง (เดิม ๑ ตำลึง เท่ากับ ๔ บาท) ตามค่าของเงินโบราณ สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่น่าพิจารณาถึงความสำคัญและความหมาย ของจำนวนเงินกำนล ๖ ที่ครูโบราณจารย์ท่านกำหนดไว้ ซึ่งอาจจะซ่อนความหมายนัยใดนัยหนึ่งไว้ก็อาจเป็นได้

ผ้าหน้าโขน
สำหรับคล้องเครื่องดนตรีที่ตั้งบนแท่นบูชา

โถแป้งกระแจะ

ประกอบด้วย แป้งกระแจะ น้ำอบไทย น้ำอบปรุง คนให้เข้ากัน
ใช้สำหรับเจิมศีรษะครู หน้าโขน ภาพครู เครื่องดนตรี ผู้ร่วมพิธี และผู้ครอบ

วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครู
(ในช่วงปี่พาทย์เครื่องห้า)

รายชื่อผู้บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

ปี่	นายพรชัย	ตรีเนตร
ระนาดเอก	นายทวีศักดิ์	อัศวพงษ์
ระนาดทุ้ม	นายไพรัตน์	จรรย์นาฏย
ฆ้องวงใหญ่	นายกิตติศักดิ์	เชาสถิตย
ตะโพน	นายปิยะ	แสงวทรัพย์
กลองทัด	นายจตุพร	ดำนิล
ฉิ่ง	นายสุภาพณัฐ	ธรรมเที่ยง

ผู้บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครู คือผู้ที่ได้ผ่านการเรียนดนตรีครบทั้ง ๕
ขั้นตอน มีความรู้ความสามารถในการบรรเลงเพลง ซึ่งประธานประกอบพิธีไหว้ครูจะเรียกให้
บรรเลงไหว้ครูได้ถูกต้อง

คุณสมบัติของผู้ที่จะครอบต้อเพลงองค์พระพิราพ

การครอบชั้นที่ ๕ เพลงตระองค์พระพิราพ เป็นการครอบชั้นสูงสุดของการเรียนดนตรีไทย เข้ารับการครอบ จะต้องมืคุณสมบัติ ดังนี้

- ก. ผ่านการศึกษาเพลงมาครบทั้ง ๔ ชั้น ดังกล่าวมาแล้ว
- ข. ควรเป็นผู้ที่มีวัยวุฒิสูง คืออายุ ๓๐ ปี ขึ้นไป
- ค. ได้ผ่านการอุปสมบทมาแล้วอย่างน้อยหนึ่งพรรษา
- ง. ได้รับพระบรมราชานุญาต (ในกรณีพิเศษ)

ปัจจุบันนี้ จะกำหนดให้เพียง ๓ ข้อแรก ก็ถือว่าเป็นผู้ที่มีวัยวุฒิ และคุณวุฒิ เหมาะสมกับการเรียนเพลง ส่วนข้อสุดท้ายมักจะไม่มืโอกาสเข้าขอรับพระราชทานได้จึงเห็นควรยกเว้น

นอกจากจะต้องมืคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว องค์ประกอบและปัจจัยอื่น ๆ ที่กำหนดไว้เป็นระเบียบก็จะต้องปฏิบัติควบคู่ไปด้วย คือ การเข้ารับศีล ฟังพระสวดมนต์เย็น แต่งกายชุดสีขาว ก่อนการครอบจับมือต้อเพลงต้องมีพิธีกรรมตั้งเครื่องสังเวย และหลังจากการครอบจับมือต้อเพลงตามเป็นพิธีการแล้ว ต้องมาต้อเพลงในโบสถ์

การต้อเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพในโบสถ์พระแก้ววังหน้า

ความหมายและบริบทเพลงหน้าพาทย์ที่บรรเลงประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

เพลงสาธุการ เป็นเพลงหน้าพาทย์ บรรเลงในความหมายที่เป็นมงคลตอนจุดเทียนเพื่อเริ่มพิธีการและพิธีกรรมต่าง ๆ

หน้าทับ ใช้หน้าทับ เฉพาะ

บริบททั่วไป

- เป็นเพลงแรกในเพลงชุดโหมโรงเช้า โหมโรงเย็น

- เป็นเพลงหน้าพาทย์เพลงแรกที่ผู้เรียนทางปี่พาทย์ต้องจับมือและต่อเรียน

เป็นเพลงแรก

- เป็นเพลงประจำกัณท์ทศพร ในการเทศน์มหาชาติ

เพลงสาธุการกลอง (บรรเลงเพลงรัวลาเดี่ยวต่อท้าย) เป็นเพลงหน้าพาทย์ ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย และไหว้ครูครูขุน-ละคร หมายถึงการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

หน้าทับ

บริบททั่วไป

เพลงตระสันนิบาต เป็นเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย, โขน – ละคร ประกอบพิธีกรรม หมายถึง เป็นการอัญเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มาร่วมงาน สโมสรสันนิบาตประสิทธิประสาทพรมงคล

หน้าทับ ตระนิมิตร (มี ๔ ไม้เดิน)

บริบททั่วไป

- อัตราจังหวะ สามชั้นรวมอยู่ในเพลงโหมโรงประเภทต่าง ๆ

เพลงพราหมณ์เข้า เป็นเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย, ครูขุน-ละคร หมายถึง การอัญเชิญครูฤาษีหรือนักพรตเข้ามาในมณฑลพิธี

หน้าทับ ใช้หน้าทับเสมอ มี ๒๐ ไม้เดิน

บริบททั่วไป

- ในการแสดงใช้บรรเลงประกอบกิริยาของตัวละครเข้าไปในมณฑลพิธี ใช้กับฝ่าย ยักษ์ ผู้สูงศักดิ์ หรือผู้ทรงศีล เช่น เรื่องรามเกียรติ์ ตอนอินทรชิตเข้าพิธีชุบศร พรหมาสตรีตอนศึกกุมภกรรณ ทำพิธีลบลอกโมกค์กัณฑ์ เป็นต้น

- ใช้ประกอบการแสดงในตอนที่มีความศักดิ์สิทธิ์

เพลงโหมโรง ในพิธีไหว้ครุดนตรีไทย หมายถึงเพลงโหมโรงเย็น ประกอบด้วยเพลง
 สาธุการ เพลงตระ(มี ๓ ตัว ได้แก่ ตระหน้าปากคอก ตระปลายพระลักษณ และตระमारละม่อม
 รัสสามลา ต้นซูป เข้าม่าน ปฐม ท้ายปฐม เพลงลา เสมอ รัสลาเดียว เชิด ๒ ชั้น เชิดชั้นเดียว
 เพลงกลม เพลงชำนาญ เพลงกราวโน เพลงต้นซูป เพลงลา)

เพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์ (บรรเลงเพลงรัสลาเดียวต่อท้าย) เป็นเพลงหน้าพาทย์
 ชั้นสูงประกอบพิธีไหว้ครุดนตรีไทย, ครูโขน-ละคร หมายถึง การอัญเชิญพระนารายณ์มาสู่พิธี

หน้าทับ ตระนิมิต มี ๔ ไม้เดิน

บริบททั่วไป

-ในพิธีไหว้ครุเป็นการอัญเชิญพระนารายณ์มาสู่พิธี

-เป็นเพลงประจำองค์พระนารายณ์ ใช้ในโอกาสนอนโดยเฉพาะ ตอน

พระนารายณ์ประทับบรรทมบนหลังพญาอนันตนาคราชกลางเกษียรสมุทร เรียก
 ตระบรรทมสินธุ์

เพลง บาทสกุณี (เสมอต้นนก)(บรรเลงเพลงรัสเฉพาะต่อท้าย) หมายถึง อัญเชิญ

หน้าทับ เฉพาะ จังหวะไม้กลองใช้ทั้ง ๑๔ ไม้เดิน ๑๖ ไม้เดิน

บริบททั่วไป

-เพลงหน้าพาทย์ ประกอบพิธีไหว้ครุดนตรีไทย, ครูโขน-ละคร

-นักดนตรีไทยถือว่าเป็นเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงรองจากองค์พระพิราพ

-ใช้จับมือเรียนอันดับที่ ๔

-เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่มีความไพเราะที่สุด

-ประกอบการแสดง โขน – ละคร

- ใช้ในโอกาสที่ตัวละครสูงศักดิ์เดินเรือเคลื่อนที่ในลักษณะช้า ๆ ระวัง

ใกล้ ๆ และความโอ้อ่า มีเกียรติ

- ประกอบท่ารำตามกิริยาไปมาระยะใกล้ๆของพระรามหรือพระนารายณ์

อวตาร/ตัวละครฝ่ายพระที่มีศักดิ์สูง

- กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ฯ ทรงนิพนธ์และแยกเสียงตามแบบแผนของ

ดนตรีตะวันตก สำหรับให้เครื่องทวารเรือและเครื่องทวารบกบรรเลง

เพลงโคมเวียน (บรรเลงเพลงร่ำลาเดี่ยวต่อท้าย) เป็นเพลงหน้าพาทย์ ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย, พิธีไหว้ครูโขน-ละคร หมายถึง ประกอบกิจการไปมาของเทวดา ที่มีเป็นจำนวนมาก ๆ และมีจุดมุ่งหมายเพื่อมาชุมนุมในพิธี

หน้าทับ หะ

บริบททั่วไป

- ประกอบการแสดง โขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนทก
- ประกอบการไปมาทางอากาศของตัวละครสูงศักดิ์

เพลงตระพระปรคนธรรพ (บรรเลงต่อด้วยร่ำเฉพาะ) เป็นเพลงหน้าพาทย์ ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย, โขน – ละคร หมายถึง อัญเชิญพระปรคนธรรพนักดนตรีไทยเคารพนับถือพระปรคนธรรพว่าเป็นครูใหญ่ทางดนตรี

หน้าทับ ตระนิมิต ๔ ไม่เดิน

บริบททั่วไป

- ตะโพนตีขึ้นนำมาก่อนแล้วกลองทัดตีตาม แล้วเครื่องดนตรีอื่น ๆ จึงเริ่ม

บรรเลง

- ถือเอาตะโพนเป็นสัญลักษณ์แทน/ด้วยตะโพนเป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญ

ที่สุด

เพลง เสมอเถร (บรรเลงเพลงร่ำลาเดี่ยวต่อท้าย) เพลงหน้าพาทย์ ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย, โขน – ละคร หมายถึง การไปมาของฤาษีนักพรต

หน้าทับ เสมอ ๙ ไม่เดิน

บริบททั่วไป

เพลงตระเชิญ (บรรเลงเพลงร่ำลาเดี่ยวต่อท้าย) เป็นเพลงหน้าพาทย์ ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย, ครูโขน-ละคร หรือ เพื่ออัญเชิญเทพยดาทั้งหลายหรือครูอาจารย์ดนตรี – นาฏศิลป์ ให้ร่วมชุมนุมในพิธีไหว้ครู

หน้าทับ ตระนิมิต (มี ๔ ไม่เดิน)

บริบททั่วไป

- เพลงตระเชิญ จึงใช้สำหรับในการอัญเชิญในลักษณะที่เป็นมงคล
- เพื่ออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสถิตในพิธีปลุกเสกคาถาอาคมในลักษณะต่าง ๆ
- ประกอบการแสดง ละคร เรื่อง ไกรทอง ตอน ทำพิธีบนแพ

เพลงองค์พระพิราพเต็มองค์ เพลงหน้าพาทย์ ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย, โขน –
ละคร หมายถึงอัญเชิญพระพิราพ

หน้าทับ เฉพาะ ๑๖ ไม่เดิน

บริบททั่วไป

เป็นเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงสุดทั้งทางดุริยางคศิลป์และนาฏศิลป์ท่วงทำนอง
และลีลาของเพลงมีลักษณะรุกร้าอารมณ์ของเพลงก่อให้เกิดความรู้สึกขลัง ศักดิ์สิทธิ์
และมีฤทธิ์อยู่ในตัว

ผู้ที่เรียนเพลงนี้จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติคือ เป็นผู้บวชเรียนแล้ว มี
อายุไม่ต่ำกว่า ๓๐ ปีขึ้นไป ถ้าทางนาฏศิลป์ จะต้องเป็นตัวละครฝ่ายยักษ์หรือพระเท้านั้น
ประกอบการแสดง โขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอน พระพิราพลงสวน หรือใช้ใน
บทยักษ์ที่ถูกสาปและถูกกำหนดพื้นที่

เพลงนั่งกิน เพลงเช่นเหล่า เพลงหน้าพาทย์ ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย, โขน –
ละคร หน้าทับ ปรบไก่ ใช้ตะโพนตี

เพลงนั่งกิน ใช้บรรเลงประกอบกิริยา กินอาหาร ในพิธีไหว้ครู ใช้บรรเลงตอนถวายอาหาร
แต่เทพ ครู

เพลงเช่นเหล่า ใช้บรรเลงประกอบกิริยา ต้มสุรา ในพิธีไหว้ครู ใช้บรรเลงตอนถวายสุรา
บริบททั่วไป

- ในการแสดงใช้บรรเลงตอนที่ปีศาจปรากฏ เช่น ตอนทศกัณฐ์นำน้ำทิพย์ไป
พรมยักษ์ที่ตายให้ฟื้นขึ้นเป็นปีศาจมาเฝ้าที่หน้ากองทัพ

ประกอบการแสดง โขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระพิราพลงสวน การแสดง
ละคร เรื่อง รวดเสน

- ในการเทศน์มหาชาติใช้เป็นเพลงประจำกัณฑ์ชูชก

เพลงพราหมณ์ออก เพลงหน้าพาทย์ ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย, โขน – ละคร
หมายถึงบรรเลงในโอกาสที่ครูทำพิธีไหว้ครู หรือตัวละครจะก้าวออกจากพิธีศักดิ์สิทธิ์

หน้าทับ เสมอ ๘ ไม่เดิน

บริบททั่วไป

เพลงเสมอเข้าที่ (บรรเลงเพลงร่ำลาเดี่ยวต่อท้าย) เพลงหน้าพาทย์ ประกอบพิธีไหว้ครู
ดนตรีไทย, โขน-ละคร หมายถึง การมาของครูอาจารย์ในตอนอัญเชิญครูเข้ามาในพิธี

หน้าทับ เสมอ ๕ ไม่เดิน

เพลงโปรยข้าวตอกดอกไม้ (บรรเลงเพลงร่ำลาเดี่ยวต่อท้าย) เพลงหน้าพาทย์
ประกอบการโปรยข้าวตอกดอกไม้ เครื่องหอมทั้งปวงเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่งานพิธีที่ประกอบขึ้น

หน้าทับ ชำนาญ

บริบททั่วไป

- ที่มา เป็นเพลงอยู่ในชุดโหมโรงกลางวัน

- ในความหมายอวยชัยมงคล

- ทำยระบ่าอวยพร

เพลงมหาชัย

หน้าทับ ประโกล ๒ ชั้น

บริบททั่วไป

- ที่มา เป็นเพลง ในเรื่องทำขวัญ

- ลักษณะของเพลงมีความหมายถึงชัยชนะอันยิ่งใหญ่ ใช้เป็นเพลง
เกียรติยศของประธานในพิธีสำหรับพระเจ้าบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ นายกรัฐมนตรี

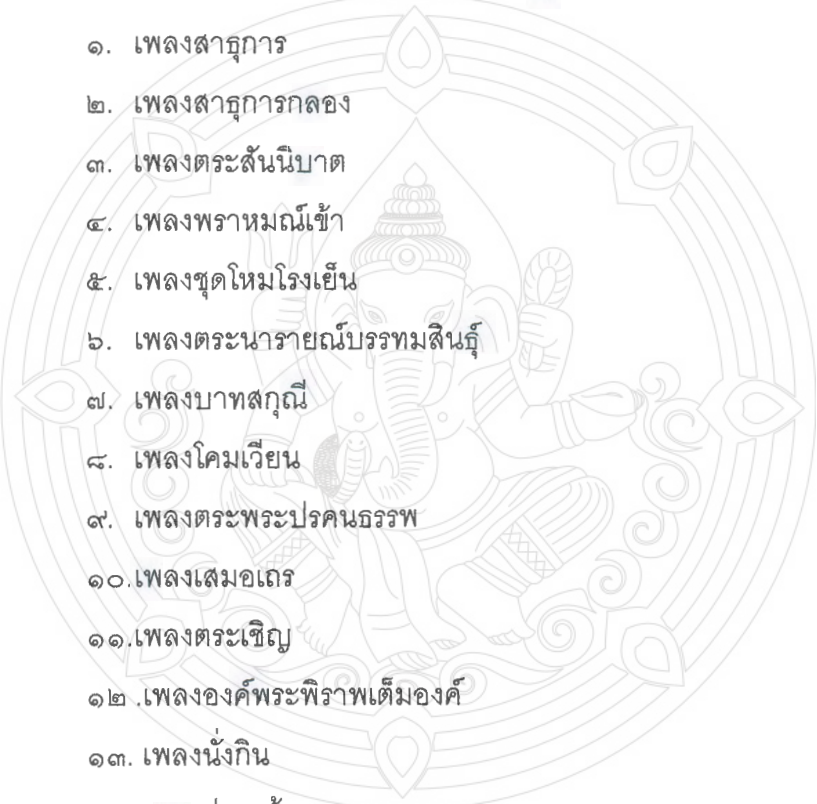
- นายท่ง สุนทรวาทิน นำเพลงมหาชัยสองชั้นที่อยู่ในเพลงเรื่องทำขวัญ มา
แต่งเป็นโหมโรงเสภา เมื่อราวรัชกาลที่ ๔ ใน พ.ศ. ๒๕๑๒ นายลำราญ ภมรสุต ได้นำ
เพลงมหาชัย ๒ ชั้นมาแต่งขยายขึ้นเป็นอัตรา ๓ ชั้น อีกทางหนึ่งชื่อว่าโหมโรงขยายภิรมย์
เพลงนี้ใช้เป็นเพลงโหมโรงประจำวงดนตรีไทยสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล

ที่มา เรียบเรียงจาก “อธิบายเพลงหน้าพาทย์โดยสังเขป” “สาธการพิธีกรรมไหว้ครูดนตรีไทย” ของ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ปี พ.ศ. ๒๕๔๒

โน้ตเพลงหน้าพาทย์ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

(บันทึก: ทางฆ้อง / บรรเลงเสียงการบรรเลงรวมวง และบันทึกโน้ตทุกเพลง

(ยกเว้นเพลงองค์พระพิราพ)

-
๑. เพลงสาธุการ
 ๒. เพลงสาธุการกลอง
 ๓. เพลงตระสันนิบาต
 ๔. เพลงพราหมณ์เข้า
 ๕. เพลงชุดโหมโรงเย็น
 ๖. เพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์
 ๗. เพลงบาทสกุณี
 ๘. เพลงโคมเวียน
 ๙. เพลงตระพระปรคนธรรพ
 ๑๐. เพลงเสมอเถร
 ๑๑. เพลงตระเชิญ
 ๑๒. เพลงองค์พระพิราพเต็มองค์
 ๑๓. เพลงนั่งกิน
 ๑๔. เพลงเซ่นเหล้า
 ๑๕. เพลงพราหมณ์ออก
 ๑๖. เพลงเสมอเข้าที่
 ๑๗. เพลงโปรยข้าวตอก
 ๑๘. เพลงมหาชัย
 ๑๙. เพลงเชิด
 ๒๐. เพลงกราวรำ

เพลงสาธุการกลอง

5

9

13

17

21

25

29

33

37

41

45

49

เพลงตระสันนิบาต

A musical score for the song 'เพลงตระสันนิบาต' (Song of the Assembly). The score is written on ten staves, each beginning with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The music is in 2/4 time. The score is divided into measures, with measure numbers 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33, 37, 41, and 45 marked at the beginning of their respective staves. The melody is primarily composed of eighth and sixteenth notes, with some rests and longer note values. A large, faint watermark of a Thai temple or palace emblem is visible in the background of the score.

2

This musical score consists of nine staves of music, numbered 49 through 81. The notation is in a single melodic line on a five-line staff. The key signature has one sharp (F#), and the time signature is 4/4. The music features a variety of note values, including eighth, sixteenth, and thirty-second notes, as well as rests. A large, faint watermark of a traditional Indian deity is visible in the background of the score.

49

53

57

61

65

69

73

77

81

เพลงพราหมณ์เข้า

5

9

13

17

21

25

29

33

37

41

45

The musical score is written on ten staves in treble clef with a key signature of one flat (B-flat). The time signature is 3/4. The melody is composed of eighth and sixteenth notes, with some measures containing beamed sixteenth notes. A large, faint watermark of a Thai deity, likely Lord Ganesha, is visible in the background of the score.

49

53

57

61

65

69

73

77

The musical score consists of eight staves of music, numbered 49 through 77. The notation is in treble clef with a key signature of one flat. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. A large, faint watermark of a Hindu deity is visible in the background.

เพลงพระนารายณ์บรรทมสินธุ์

5

9

13

17

21

25

29

33

37

41

45

2

A musical score for a single melodic line, spanning measures 49 to 81. The notation is written on a single staff in treble clef. The key signature has one sharp (F#), and the time signature is 2/4. The music consists of a series of eighth and sixteenth notes, often beamed together in groups. There are several measures with rests, notably at measures 65 and 77. A double bar line appears at the end of measure 81. A faint, circular watermark is visible in the background of the page, featuring a central figure surrounded by decorative patterns.

49

53

57

61

65

69

73

77

81

เพลงบาทสกุณี

5

9

13

17

21

25

29

33

37

41

45

2

A musical score for a single melodic line, spanning measures 49 to 93. The notation is written on a single staff in treble clef. The key signature has one sharp (F#), and the time signature is 4/4. The melody is composed of eighth and sixteenth notes, with some rests. A large, faint watermark of Lord Ganesha is visible in the background of the score.

49

53

57

61

65

69

73

77

81

85

89

93

97

101

105

109

113

117

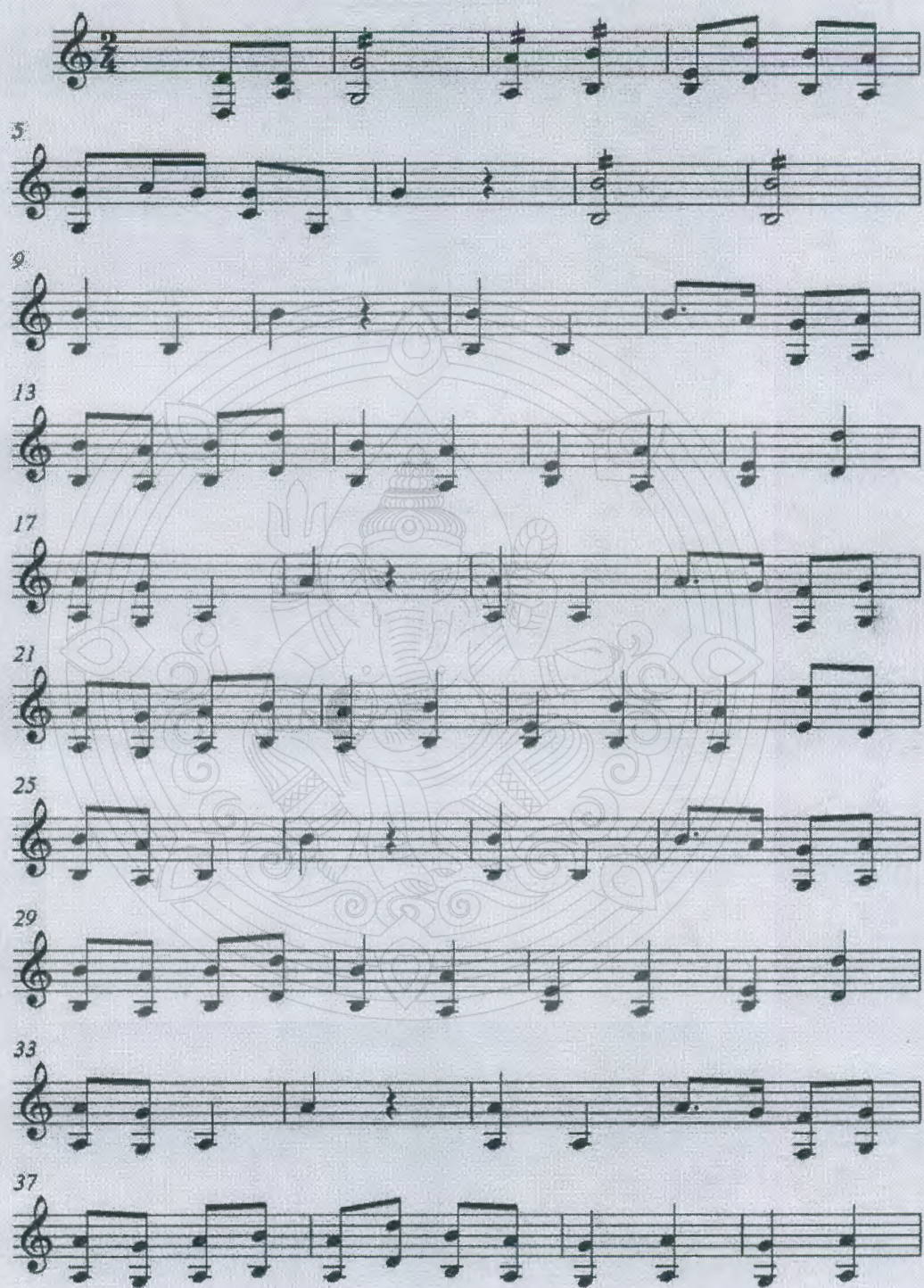
121

125

129

ร

เพลงโคมเวียน

41

45

49

53

57

61

65

69

73

77

2

81

85

89

93

97

101

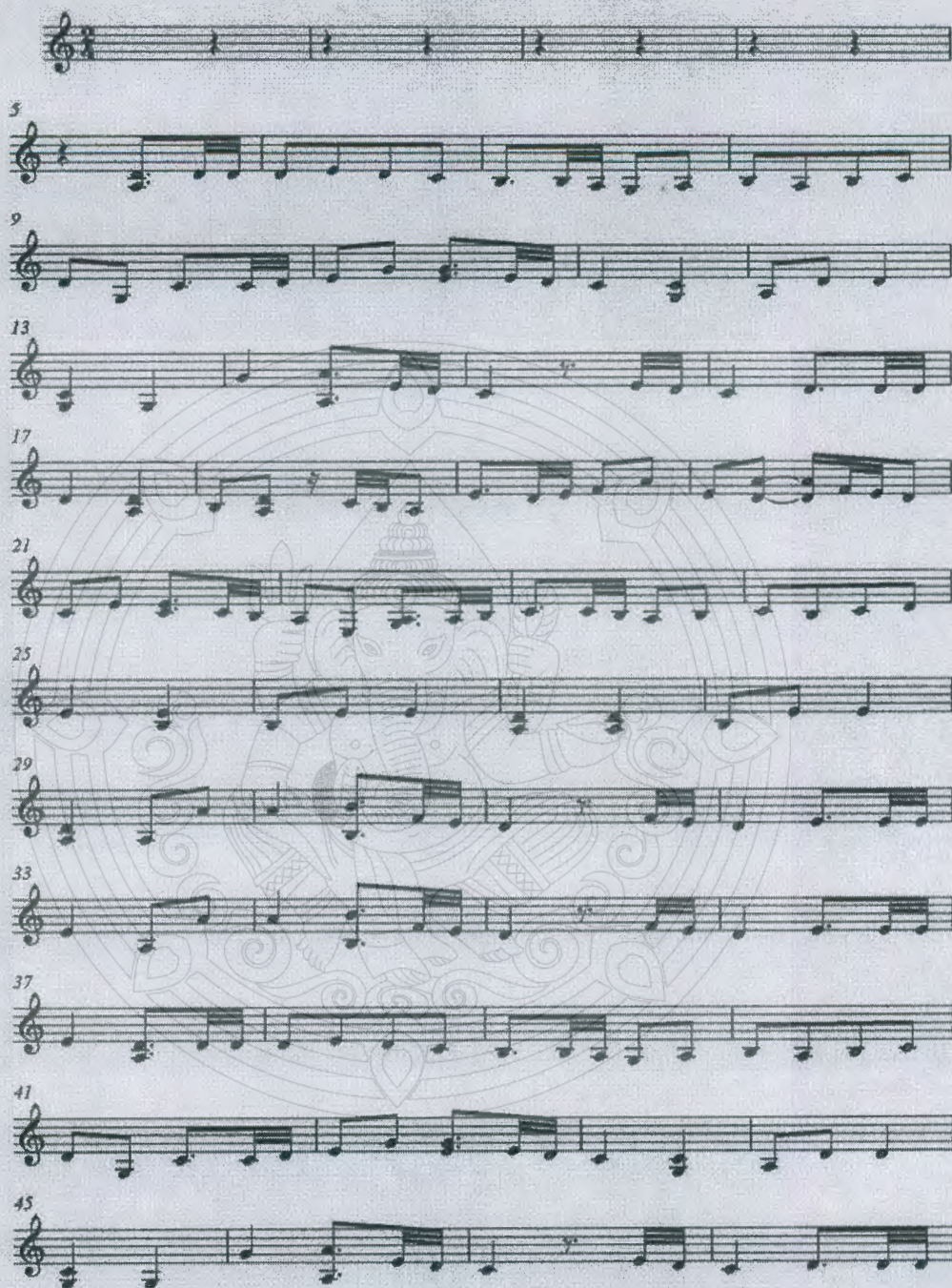
105

109

113

117

เพลงพระปรกณธรรพ

2

This musical score is written on eight staves, each beginning with a treble clef. The measures are numbered 49, 53, 57, 61, 65, 69, 73, 77, and 81. The notation includes various note values, rests, and dynamic markings. A large, faint watermark of a Hindu deity is visible in the background. The score concludes with a double bar line at the end of measure 81.

49

53

57

61

65

69

73

77

81

2

A musical score for a single melodic line, spanning measures 49 to 81. The notation is written on a single staff in treble clef. The key signature has one sharp (F#), and the time signature is 4/4. The music consists of a series of eighth and sixteenth notes, often beamed together in groups. Measure 49 starts with a treble clef and a key signature of one sharp. Measure 53 has a key signature change to two sharps (F# and C#). Measure 65 features a double bar line and a key signature change to one sharp (F#). Measure 69 has a key signature change to two sharps (F# and C#). Measure 73 has a key signature change to one sharp (F#). Measure 77 has a key signature change to two sharps (F# and C#). Measure 81 ends with a double bar line. A large, faint, circular watermark is visible in the background of the page, featuring a central figure and intricate patterns.

49

53

57

61

65

69

73

77

81

เพลงสวดมนต์

5

9

13

17

21

25

29

33

37

41

45

เพลงระเขีย

5

9

13

17

21

25

29

33

37

41

The musical score is written on ten staves in 2/4 time. It features a repeating melodic motif of eighth and sixteenth notes. A large, faint watermark of a Thai temple is visible in the background.

2

A musical score for a single melodic line, consisting of nine staves of music. The staves are numbered 45, 49, 53, 57, 61, 65, 69, 73, and 77. The music is written in a single melodic line, likely for a flute or a similar instrument. The notation includes various note values, rests, and dynamic markings. A large, faint watermark of a traditional Indian deity is visible in the background of the page.

45

49

53

57

61

65

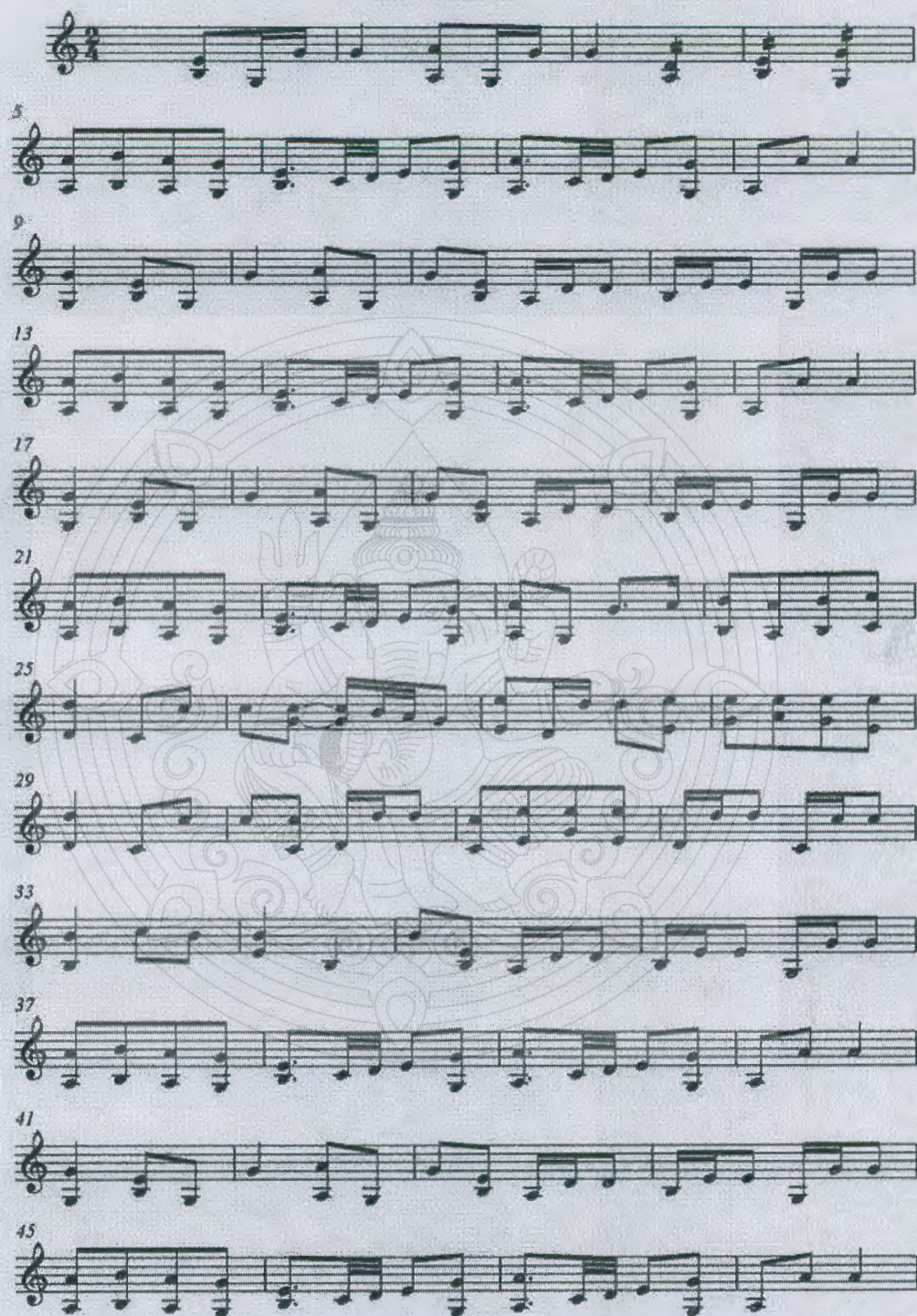
69

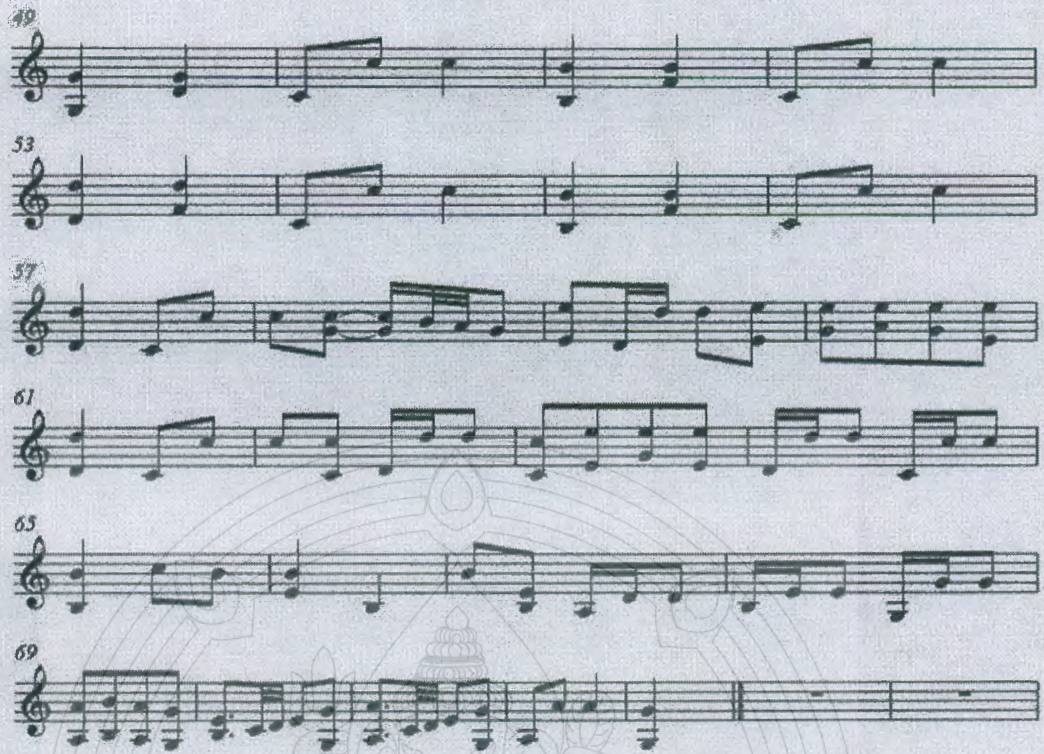
73

77

81

เพลงนังกิน

เพลงเชนหล้า

76

80

84

88

92

96

100

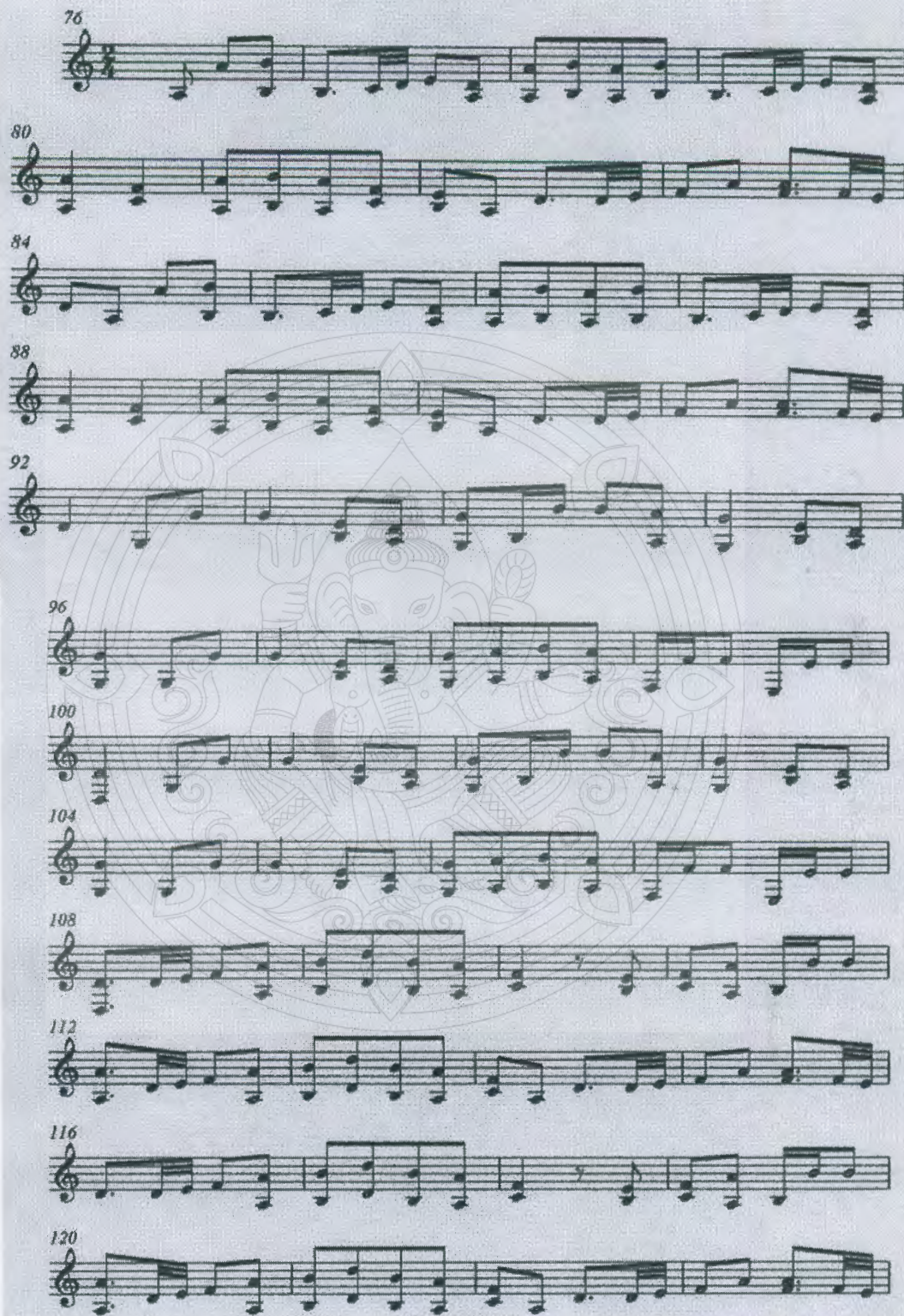
104

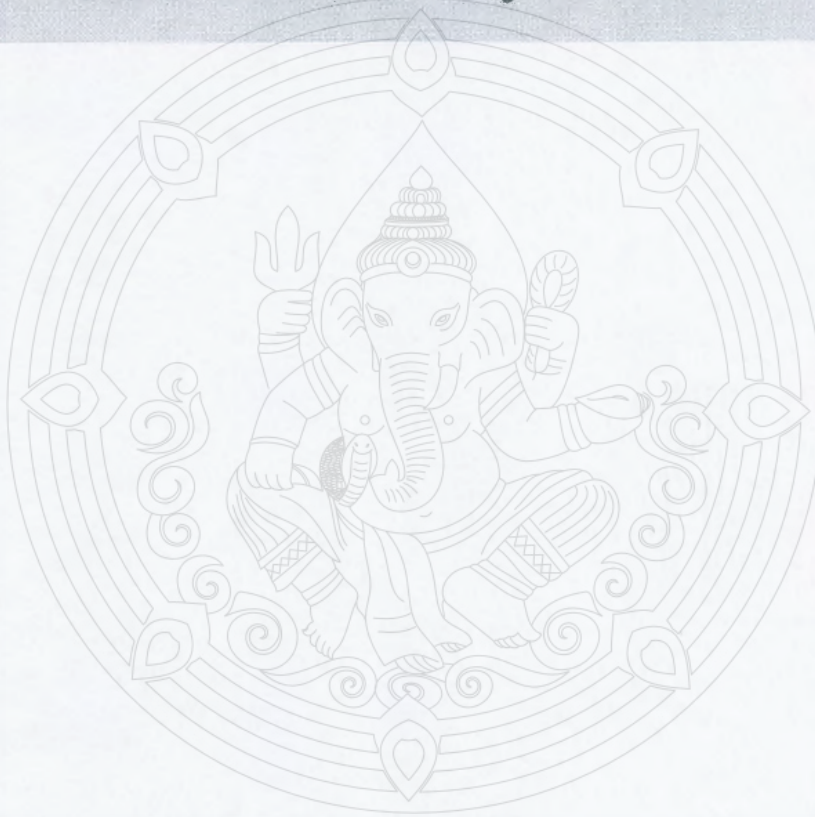
108

112

116

120

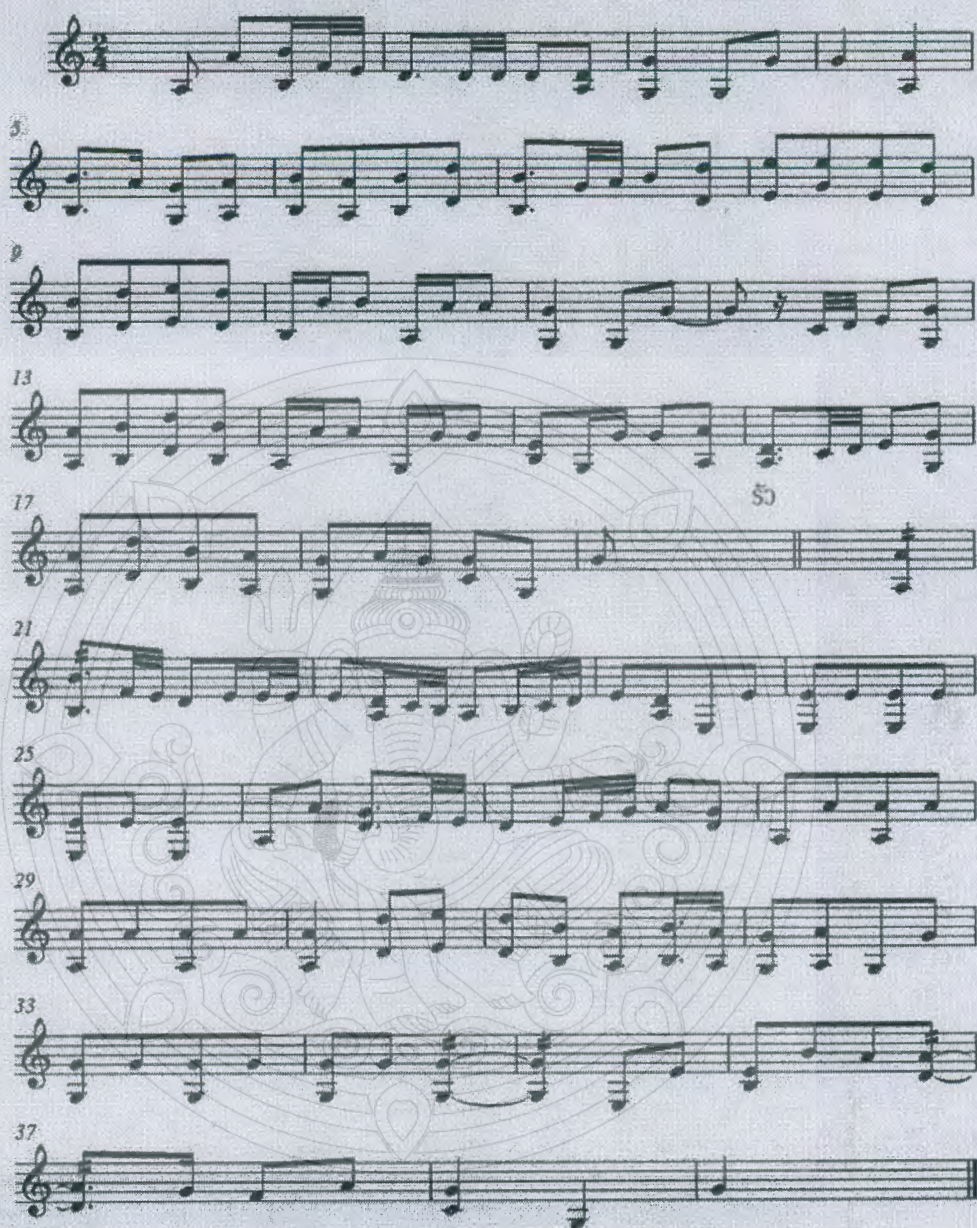

เพลงพราหมณ์ออก

A musical score for the song "เพลงพราหมณ์ออก" (Brahmin's Song). The score is written on ten staves, each beginning with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The music is in 3/4 time. The notation includes various note values, rests, and bar lines. A large, faint watermark of a Thai royal seal is visible in the background. The score is numbered on the left margin at intervals of 4 measures, starting from 5 and ending at 45. A double bar line appears after measure 25, which is marked with the Thai character "ธ" (Dh).

5
9
13
17
21
25
29
33
37
41
45

เพลงเสมอเข้าที่

เพลงโปรยข้าวตอก

A musical score for the song "เพลงโปรยข้าวตอก" (Song of Sprinkling Rice). The score is written on 12 staves, each beginning with a measure number. The music is in a single melodic line, featuring a mix of eighth and sixteenth notes. A large, faint watermark of a Thai royal emblem is visible in the background. The score concludes with a double bar line on the final staff.

5
9
13
17
21
25
29
33
37
41
45
49

ริ้ว

เพลงมหาชัย

5

9

13

17

21

25

29

33

37

41

The musical score is written on ten staves in 2/4 time. It features a central watermark of a Thai deity, likely Lord Ganesha, surrounded by ornate patterns. The score begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody is composed of eighth and sixteenth notes, with some rests and ties. The staves are numbered 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33, 37, and 41, indicating measures. The watermark is a large, circular emblem with a central figure and intricate designs around it.

2

A musical score for a single melodic line, consisting of ten staves of music. The staves are numbered 45, 49, 53, 57, 61, 65, 69, 73, 77, 81, and 85. The music is written in a single melodic line on a five-line staff, using a treble clef. The notes are primarily eighth and sixteenth notes, with some quarter notes. The key signature is one flat (B-flat). The music is a continuous melodic line with no rests or other markings. A large, faint watermark of a traditional Indian temple gopuram is visible in the background of the page.

เพลงเชิด

5

9

13

17

21

25

29

33

37

41

45

เชิดขึ้นเดี่ยว

The musical score is written on ten staves in treble clef with a key signature of one flat (B-flat). The time signature is 2/4. The melody is composed of eighth and sixteenth notes, with some rests. A large, faint watermark of a Thai temple structure is visible in the background. The score is numbered 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33, 37, 41, and 45 at the beginning of each staff. The text 'เชิดขึ้นเดี่ยว' (Cheid Khun Deua) is written above the staff starting at measure 33.

2

49

53

57

61

65

The image shows a musical score for five staves, numbered 49 to 65. The notation is in treble clef and includes various musical symbols such as notes, rests, and bar lines. The score is presented on a light blue background with a faint watermark of Lord Ganesha in the center.

A musical score for a single melodic line, consisting of 11 staves of music. The staves are numbered 49, 53, 57, 61, 65, 69, 73, 77, 81, 85, 89, and 93. The music is written in a single melodic line, likely for a flute or a similar instrument. The notation includes various note values, rests, and dynamic markings. A large, faint watermark of a Hindu deity, possibly Lord Venkateswara, is visible in the background of the score.

49

53

57

61

65

69

73

77

81

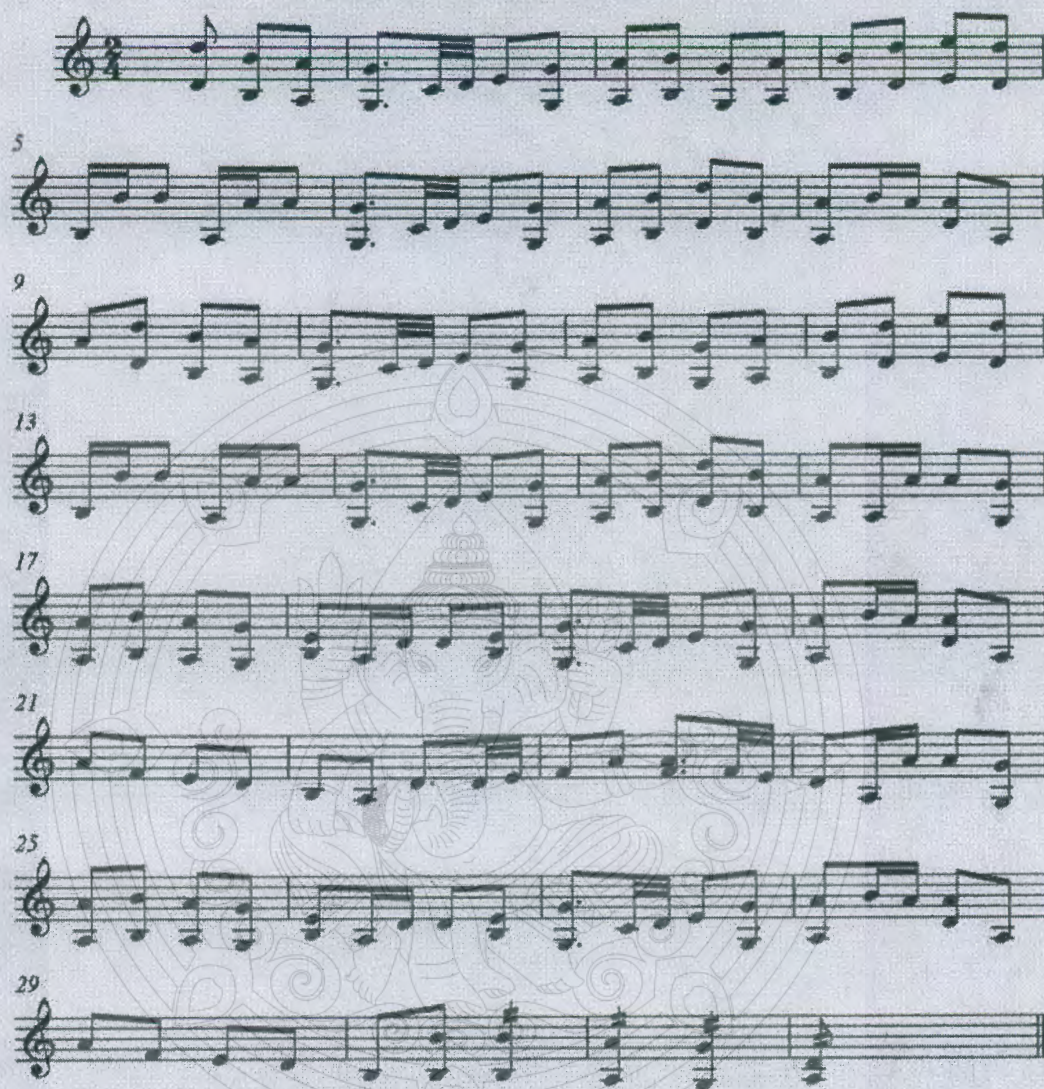
85

89

93

เพลงกราวรำ

สายการรับมอบการอ่านโองการให้วัชรู

สายสืบทอดการเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูดนตรีไทย

บุญตา เขียนทองกุล

ในวิชาชีพดนตรีไทยนอกจากหลักเกณฑ์และมาตรฐานหรือตำราทางดุริยางคศาสตร์ด้านการบรรเลง – ขับร้อง ตามที่โบราณจารย์ได้ร่วมกันสร้างสรรค์ไว้เป็นหลักฐานแล้ว ท่านยังได้ช่วยกันวางกฎเกณฑ์ด้านพิธีกรรมไว้เป็นวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มวิชาชีพอีกอย่างหนึ่งที่คนดนตรีไทยได้ยึดถือเป็นข้อปฏิบัติในทางประเพณีที่ดงามสืบต่อมาอีกอย่างหนึ่ง คือ พิธีกรรมไหว้ครู ซึ่งถือเป็นกระบวนการทางพิธีกรรมชั้นสูงของวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับบุคคลนับแต่เริ่มฝึกหัด เป็นนักดนตรีจนถึงได้รับการยกย่องเป็นบุคคลสำคัญให้เป็นผู้อ่านโองการนำพิธีไหว้ครูได้ ทั้งนี้มีลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมและแยกแยะคุณสมบัติของบุคคลในแต่ละเรื่องไว้อย่างชัดเจนโดยผ่านกระบวนการพิธีกรรมไหว้ครู สามารถแบ่งระดับของพิธีกรรมออกได้เป็น ๓ ระดับ คือ

ก่อนการครอบเพื่อขอเรียนหรือขอต่อเพลงในแต่ละชั้น
ผู้เรียนต้องนำดอกไม้ ธูปเทียน และเงินกำนัล มาไหว้ครูก่อนทุกครั้ง

ระดับที่ ๑ เมื่อเริ่มเรียนดนตรีไทย ผู้เรียนนำดอกไม้ ธูปเทียน และเงินกำนัล ใส่ขันนำมาไหว้ครูเพื่อขอเรียนดนตรีไทย และมีขั้นตอนในการครอบตามลำดับของการเรียน ๕ ชั้น

ระดับที่ ๒ หลังจากที่ยืนยันจบตามหลักสูตรแล้ว ก่อนที่จะไปสอนผู้อื่นนั้น ต้องผ่านพิธีกรรมการรับมอบให้เป็นครูเพื่อไปสอนผู้อื่นได้

ระดับที่ ๓ เป็นระดับสูงสุด คือการได้รับครอบประสิทธิ์ประสาทให้เป็นผู้อ่านโองการนำไหว้ครูดนตรีไทย ผู้ที่ทำหน้าที่อ่านโองการนำไหว้ครูในกลุ่มวิชาชีพดนตรีไทยหรือนักดนตรีไทยในทางวิชาชีพถือว่าเป็นบุคคลสำคัญมาก เพราะต้องเป็นบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกเป็นอย่างดีแล้ว

จากกลุ่มบุคคลระดับอาวุโสในวิชาชีพ ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจะต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในสายวิชาชีพ มีความประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จนเป็นที่ยอมรับเคารพนับถือของคนในกลุ่มสังคมเดียวกัน ผู้ที่เป็นครูหรือผู้ที่เป็นผู้อ่านโองการนำไหว้ครู จึงจะพิจารณาให้รับมอบเป็นผู้อ่านโองการได้ และในทางปฏิบัติผู้ที่ได้รับมอบแล้วก็ยังไม่นิยมที่จะตั้งตนเป็นผู้อ่านโองการนำไหว้ครูทันที ทั้งนี้ จนกว่าครูผู้ที่ยอมมอบให้จะล่วงลับไปแล้ว หรือในขณะที่คุณครูมีชีวิตอยู่ให้ปฏิบัติหน้าที่แทน จึงเริ่มกระทำพิธีไหว้ครูได้ จะเห็นได้ว่าในระดับที่ ๑ เป็นการขอเรียนเพลงตามขั้นตอนการเรียนรู้ ระดับที่ ๒ เป็นการรับมอบเพื่อไปสอนถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่น แต่ระดับที่ ๓ ต้องผ่านการพิจารณาคัดเลือก ให้ทำหน้าที่แทนครู ดังนั้นไม่ใช่ผู้ที่เรียนดนตรีไทยตามระดับที่ ๑ และ ๒ จะขอเป็นผู้อ่านโองการได้ แต่จะถูกคัดเลือกจากครูให้เป็นผู้สืบทอดอ่านโองการนำไหว้ครู

จากการศึกษาพบว่าในแต่ละสำนักหรือบ้านดนตรีไทยนั้นต่างมีครูผู้ใหญ่ หรือผู้ที่ทำหน้าที่อ่านโองการนำไหว้ครูเฉพาะสำนักของตน ซึ่งการสืบทอดหรือการรับมอบดังกล่าวนี้จะกระทำในพิธีไหว้ครูและเป็นที่รู้ในหมู่นักดนตรีด้วยกัน ดังนั้นผู้ที่ไม่ได้อยู่ในวิชาชีพนี้ หรือผู้ที่มิได้อยู่ในพิธีไหว้ครูก็จะมีโอกาสได้ทราบเรื่องเหล่านี้ ดังนั้นข้อมูลที่จะนำเสนอนี้ได้ค้นคว้าจาก "หนังสือนามานุกรมศิลปินเพลงไทย ในรอบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์" ซึ่งศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์ พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ ได้ค้นคว้าและเรียบเรียงขึ้นเป็นส่วนใหญ่ และได้สัมภาษณ์บุคคลที่อยู่ในแต่ละสายสำนักเป็นส่วนเพิ่มเติม

ก่อนที่จะกล่าวถึงสายการสืบทอดให้เป็นผู้อ่านโองการนำไหว้ครูนี้ ขอกล่าวถึงภาพรวมของครูผู้ใหญ่ของนักดนตรีไทยที่น่าจะเป็นผู้ริเริ่มการมีพิธีไหว้ครู โดยพิจารณาถึงครูดนตรีไทยที่มีความสามารถเป็นที่ยอมรับและพบในบทไหว้ของเก่ามีทั้งครูละครและครูปี่พาทย์ได้กล่าวถึงชื่อ "ครูมีแขก" ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทินนามว่า "พระประดิษฐไพเราะ" ไว้ว่า

ที่นี้จะไหว้ครูปี่พาทย์

หม่องระนาดมือนิตยี่โจน

ทั้งครูแก้วครูพักเป็นหลักชัย

ครูทองอินนั้นแหละใครไม่เทียมทัน

มือก็ตอดหนอดหนักขยักขย่อน

ตาพูนมอญมิใช่ชั่วตัวขยัน

ครูมีแขกคนนี้เขาดีครัน

เป่าทยอยล่อยลั่นบรรเลงลือ

.....

ซึ่งศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล (๒๕๓๒ : ๑๕๒) สันนิษฐานว่าครุมีแขก น่าจะเกิดในสมัยปลายรัชกาลที่ ๑ และเป็นครุดนตรีไทยสมัยปลายรัชกาลที่ ๓ ครูผู้ใหญ่ลำดับ ต่อมา คือครูช้อย สุนทรวาทิน (ไม่ทราบปีที่เกิดและปีที่ถึงแก่กรรม) ครูช้อยเป็นบุตรของครูทั้ง ครูดนตรีไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ซึ่งร่วมสมัยกับครุมีแขก และครูผู้ใหญ่ในลำดับสุดท้าย คือ หลวง กัลยาณมิตตาวาส(ทับ) ไม่ทราบปีที่เกิด แต่สันนิษฐานว่าเกิดในรัชกาลที่ ๒ เมื่อศึกษาถึงชีวประวัติ ของทั้ง ๓ ท่านและลูกศิษย์ที่เป็นสายสืบทอดของท่านทำให้สามารถแยกสายการสืบทอดผู้อ่าน โองการนำไหว้ครูออกเป็นสายสำนักได้ ๓ สาย ดังนี้

๑. สายพระประดิษฐไพเราะ (ครุมีแขก หรือ มี ดุริยางกูร)
๒. สายหลวงกัลยาณมิตตาวาส หรือสายบ้านพาทยโกศล
๓. สายเสนาะดุริยางค์ หรือสายบ้านสุนทรวาทิน

๑. สายพระประดิษฐไพเราะ เริ่มจากพระประดิษฐไพเราะ(ครุมี แขก) ได้มอบ ให้นายสิน ศิลปบรรเลง และสืบลายโดยมอบให้หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) หลังจาก ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะถึงแก่กรรม ครูพิมพ์ นักระนาดเป็นผู้อ่านโองการนำไหว้ครูแทน หลังจากนั้นเป็น คุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง นายประสิทธิ์ ถาวร ศิลปินแห่งชาติ นายสุบิน จันทรแก้ว ปัจจุบันพันเอกเสนาะ หลวงสุนทร เป็นผู้อ่านโองการนำไหว้ครู

สายการรับมอบอ่านโองการของบ้านนี้นับได้ว่าแพร่หลายที่สุด ซึ่งจะสามารถ แสดงเป็นแผนภูมิการสืบทอดได้ ดังนี้

แผนภูมิการรับชมอ่านโครงการนำไขว้ครูสาขาศรี-ประดิษฐ์ไพเราะ (ครูมีแขก)

พระประดิษฐ์ไพเราะ

นายสืบ ศิลปบรรเลง

หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

พระยาภูมิเสวียน	มนตรี	รวม	ขึ้น	โชติ	สกล	พิมพ์	โองการ	วัน	สำรวจ	อุทิศ
อุดม	จิตร	รวม	อ้วน	สมภพ	สืบสุด	สวาท	เพื่อ	- พักตร์		
	ประสิทธิ์			ประสิทธิ์		ทะนပ်		- สุพจน์		
	จำเนียร - ศิริ			อุทัย				- จิร		
	ศิลป์			สุบิน						
	สิริชัยชาญ			สุวิทย์						
	ส่งเวียง			ประทีป						
	องยศ			ชนก						
	บุญช่วย			สุรพล						
	บุญวงศ์									
	ธงชัย									

เสนา, ส่วง ประมวล บำทว่า

จากแผนภูมิการรับมอบอ่านโองการนำให้ครูสายพระประดิษฐ์ไพเราะ(ครูมีแขก)

พระประดิษฐ์ไพเราะ(ครูมีแขก) มอบให้ นายสิน ศิลปบรรเลง

ครูสิน ศิลปบรรเลง มอบให้ หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

หลวงประดิษฐ์ไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง)มอบให้ พระยาภูมิเสวิน(จิตต์ จิตตเสวี)

นายมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ นายรวม พรหมบุรี คุณหญิงขึ้น ศิลปบรรเลง

นายโชติ ดุริยประณีต นายสกล แก้วเพ็ญภาศ นายพิมพ์ นักระนาด นายโองการ

กลีบขึ้น นายวัน อ่อนจันทร์ นายสำรวย แก้วสว่าง ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์

พระยาภูมิเสวิน(จิตต์ จิตตเสวี) มอบให้ ศ.อุดม อรุณรัตน์

ครูมนตรี ตราโมท มอบให้ นายจิตร เพิ่มกุศล นายประสิทธิ์ ถาวร ศิลปินแห่งชาติ

นายจำเนียร ศรีไทยพันธ์ ศิลปินแห่งชาติ นายศิลป์ ตราโมท ดร.สิริชัยชาญ

พักจำรูญ นายสังเวียน ทองคำ นายยงยศ วรรณมาศ นายบุญช่วย ไส้วัตร

นายรัฐพงษ์ ไส้วัตร และนายธงชัย ถาวร

คุณหญิงขึ้น ศิลปบรรเลง มอบให้ นายสมภาพ จำประเสริฐ นายประสิทธิ์ ถาวร

ศิลปินแห่งชาติ นายอุทัย แก้วละเอียด นายสุบิน จันทร์แก้ว นายสวัสดิ์ ทับทิมศรี

นายประทีป เล้ารัตนอารีย์ นายชนก สาคกริก ดร.สุรพล จันทราปัติย์ จชอน หงษ์ทอง

ครูรวม พรหมบุรี มอบให้ สิบเอก อ้วน หนูแก้ว

ครูโชติ ดุริยประณีต มอบให้ นายสืบสุด ดุริยประณีต

ครูสกล แก้วเพ็ญภาศ มอบให้ นายสวาท มั่นจันทร์ และนายทะเม็น นุชทรัพย์

ครูพิมพ์ นักระนาด มอบให้ นายเชื้อ ดนตรีรส

ครูโองการ กลีบขึ้น มอบให้ นายพัคตร์ โตสง่า นายสุพจน์ โตสง่า

นายจิรัช อาจนรงค์ ศิลปินแห่งชาติ

ครูประสิทธิ์ ถาวร มอบให้ พันตรีเสนาะ หลวงสุนทร นายสงว ศรีผ่อง

นายประมวล อรรถสิทธิ์ นายน้ำหว่า ร่มโพธิ์ทอง

และนายฉลาก โพธิ์สามต้น

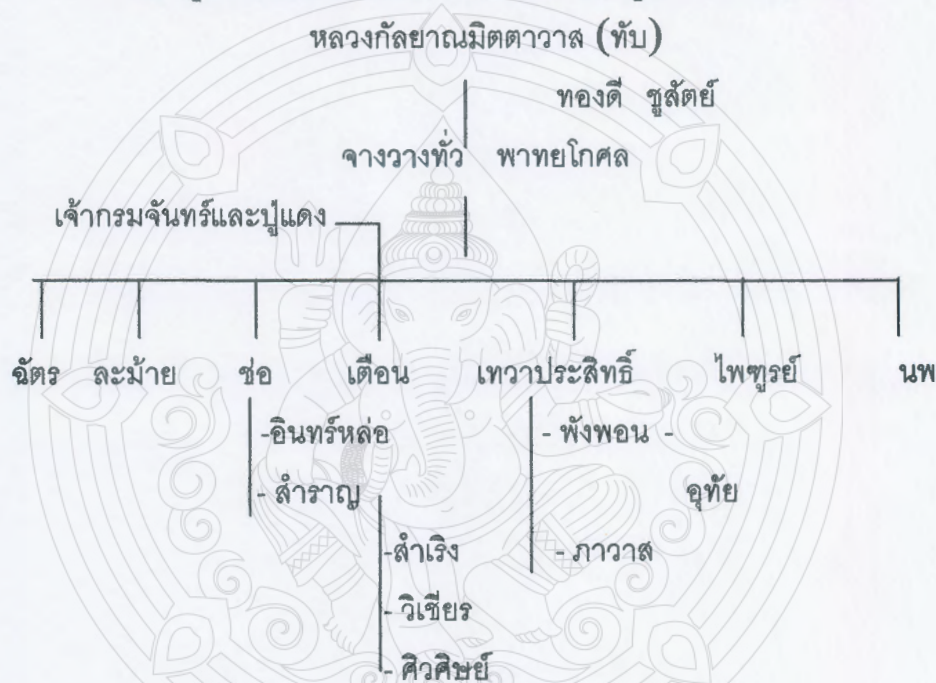
ครูจำเนียร ศรีไทยพันธ์ มอบให้ ครูศิริ วิชเวช

ครูอุทัย แก้วละเอียด มอบให้ นายเทิม สมานมิตร

ครูสุบิน จันทร์แก้ว มอบให้ นายหยด เกิดผล

๒. สายหลวงกัลยาณมิตตาวาส หรือบ้านพาทยโกศล พิธีไหว้ครูของบ้านพาทยโกศล ยังคงใช้แบบเดิม คือ "ค่านับครู" จนถึงปัจจุบันนี้ การสืบสายในบ้านนี้จะเป็นผู้อาวุโสในบ้านเป็นผู้อ่านโองการนำไหว้ครู เริ่มที่ หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ พาทยโกศล) แต่ไม่ทราบว่าได้รับการมอบอ่านโองการนำไหว้ครูจากท่านใด ผู้ที่สืบทอดการอ่านโองการนำไหว้ครูต่อจากหลวงกัลยาณมิตตาวาส ได้แก่ จางวางทั่ว พาทยโกศล นายเทวประสิทธิ์ พาทยโกศล นายนพ ศรีเพชรดี นายภาวาส บุญนาค ผู้อ่านโองการนำไหว้ครูคนสุดท้ายของบ้านนี้ คือ นายอุทัย พาทยโกศล ปัจจุบันได้เสียชีวิตแล้ว ซึ่งแสดงเป็นแผนภูมิการสืบทอดได้ ดังนี้

แผนภูมิการรับมอบอ่านโองการนำไหว้ครูบ้านพาทยโกศล

จากแผนภูมิการรับมอบอ่านโองการนำไหว้ครูบ้านพาทยโกศล

หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) มอบให้ จางวางทั่ว พาทยโกศล

จางวางทั่ว พาทยโกศล มอบให้ นายฉัตร สุนทรวาทิน, นายละม้าย (แมว) พาทยโกศล, นายช่อ สุนทรวาทิน, นายเตื่อน พาทยกุล (และยังได้รับจากเจ้ากรมจันทรและปู่แดง), นายเทวประสิทธิ์ พาทยโกศล, คุณหญิงไพฑูรย์ (พาทยโกศล) กิตติวรรณ, ร้อยเอกนพ ศรีเพชรดี

ครูช่อ สุนทรวาทิน มอบให้ นายอินทร์หล่อ สรรพศรี และกำนันสำราญ เกิดผล

นายเทวประสิทธิ์ พาทยโกศล มอบให้จำสิบเอกพังพอน แต่งสืบพันธุ์ และนายภาวาส บุญนาค

จำสิบเอกพังพอน แต่งสืบพันธุ์ มอบให้ นายอุทัย พาทยโกศล

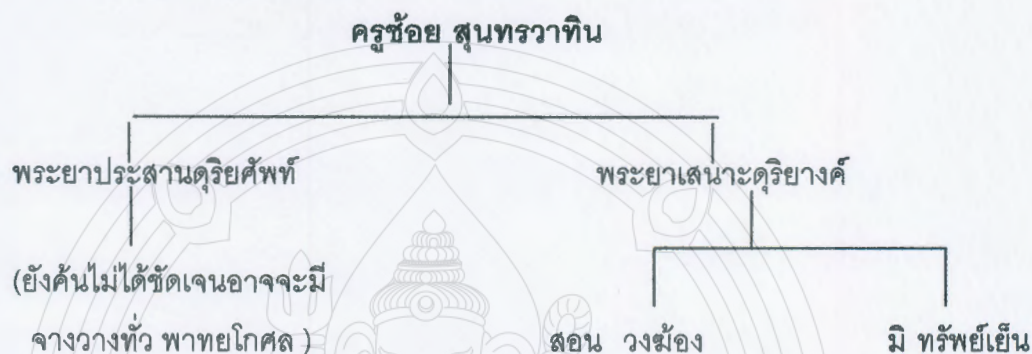
กำนันสำราญ เกิดผล มอบให้ นายลำเรียง เกิดผล นายวิเชียร เม้าราศรี

และนายศิวศิษย์ นิลสุวรรณ

๓. สายเสนาะดุริยางค์

สายเสนาะดุริยางค์ หรือบ้านสุนทรวาทิน เริ่มที่ครูช้อย สุนทรวาทิน ไม่ทราบว่าได้รับมออบจากใคร ในสายนี้มีครูผู้ใหญ่ ๒ ท่าน คือ พระยาประสานดุริยศัพท์(แปลก ประสานศัพท์) และพระยาเสนาะดุริยางค์ รุ่นต่อมา มีครูสอน วงฆ้อง ครูมิ ทรัพย์เย็น เป็นผู้นำอ่านโองการปัจจุบันถึงแก่กรรมแล้วทั้งสองท่าน ซึ่งจะสามารถแสดงเป็นแผนภูมิการสืบทอดได้ ดังนี้

แผนภูมิการรับมออบอ่านโองการนำไหว้ครูสายเสนาะดุริยางค์

จากแผนภูมิการรับมออบอ่านโองการนำไหว้ครูสายเสนาะดุริยางค์
ครูช้อย สุนทรวาทิน มออบให้ พระยาประสานศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)
พระยาเสนาะดุริยางค์ (แหม่ม สุนทรวาทิน)

พระยาเสนาะดุริยางค์ มออบให้ ครูสอน วงฆ้อง และ ครูมิ ทรัพย์เย็น

สายการรับมออบอ่านโองการนำไหว้ครูที่กล่าวมาทั้ง ๓ สายนั้น เป็นการสืบทอดภายในแต่ละสำนัก เมื่อลูกศิษย์จัดพิธีไหว้ครูที่บ้านของตนเอง ก็จะมาเรียนเชิญคุณครูของตนเป็นผู้อ่านโองการนำไหว้ครู เมื่อครูผู้ใหญ่ในแต่ละสายบ้านได้ถึงแก่กรรม ลูกศิษย์ที่ได้รับมออบให้อ่านโองการนำไหว้ครู จึงจะเริ่มทำพิธี ในปัจจุบันสายการรับมออบการอ่านโองการนำไหว้ครูที่มีบทบาทในวงการดนตรีไทย คือ สายพระประดิษฐไพเราะ ซึ่งมีศิษย์ชั้นหลานศิษย์ทำหน้าที่อ่านโองการนำไหว้ครูซึ่งมีทั้งรับราชการอยู่ในหน่วยงานของราชการ ได้แก่ นายจิรัช อาจนรงค์ ศิลปินแห่งชาติ นายศิลป์ ตราโมท ดร.สิริชัยชาญ พักจำรูญ นายนัฐพงษ์ ไส่วัตร นายบุญช่วย ไส่วัตร นอกจาก ๓ สายสืบทอดดังกล่าวนี้แล้ว ยังมีการสืบทอดการอ่านโองการนำไหว้ครู แต่ไม่สามารถจัดเข้ากลุ่มได้ ดังนี้

ขุนจ้งฝึกหัด	มออบให้ นายเจริญ โกศล
ครูนิม โพธิ์เยี่ยม	มออบให้ นายบุญยัง เกตุคง
ครูเปลื้อง กรานเลิศ	มออบให้ นายเชียน สุขสายชล
ครูอุไทย โตสง่า	มออบให้ ครูพุ่ม โตสง่า

ภาพกิจกรรมการดำเนินงานโครงการองค์ความรู้เรื่องพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

ก่อนการซ้อมต้องทำพิธีไหว้ครูก่อน
และหากเป็นเพลงหน้าพาทย์สำคัญจะทำการซ้อมทำนองเพลงเฉพาะในวันพฤหัสบดี

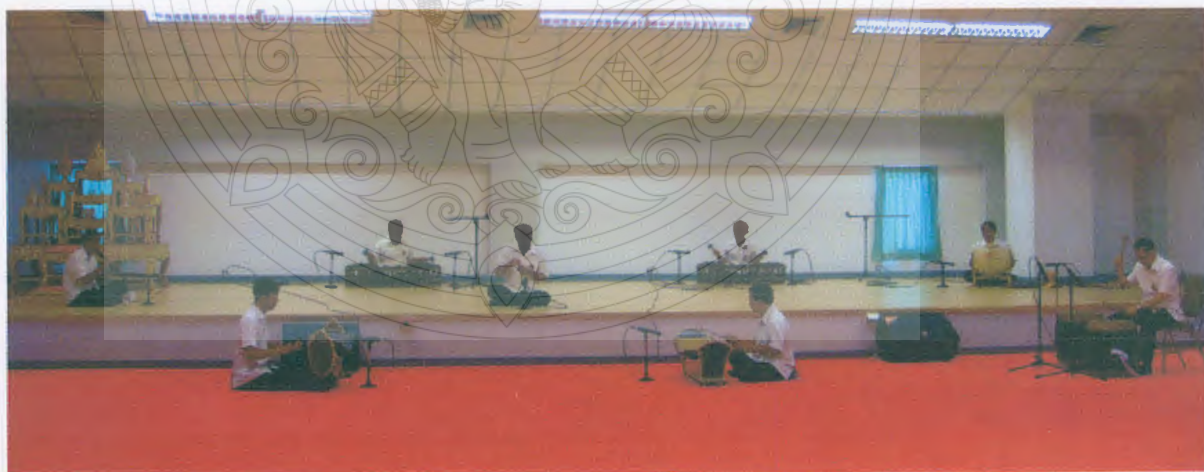
คุณครูจิรัช อาจนรงค์ ศิลปินแห่งชาติ ตรวจสอบความถูกต้องของทำนองเพลง

การทบทวนทำนองเพลงก่อนไปบันทึกเสียง

นายไชยยะ ทางมีศรี บัณฑิตเสียงทำนองฆ้องเพลงไหว้ครูดนตรีไทยทั้งหมด

ภาพการบันทึกเสียงและภาพการบรรเลงรวมวง “ เพลงหน้าพาทย์พิธีไหว้ครูดนตรีไทย ”

ปี นายป๊อบ คงลายทอง
ระนาดทุ้ม นายไพรัตน์ จรรย์นาฏย์
ฆ้องวงเล็ก นายศักดิ์ชัย ลัดดาอ่อน
ตะโพน นายบุญช่วย แสงอนันต์

ระนาดเอก นายกิตติศักดิ์ อยู่สุข
ฆ้องวงใหญ่ นายไชยยะ ทางมีศรี
ฉิ่ง นายบุญเชิด จิรสันติธรรม
กลองทัด นายอเนก อาจ่มังกร

คำสั่งกลุ่มตุรียงค้ไทย

ที่๖๗ / ๒๕๕๒

เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานจัดทำโครงการองค์ความรู้เรื่องพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

ตามที่กลุ่มตุรียงค้ไทย ได้รับมอบหมายให้จัดทำโครงการองค์ความรู้ เรื่องพิธีไหว้ครูดนตรีไทย เพื่อศึกษาทำนองหลัก แนวการบรรเลง และเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ เกี่ยวข้องกับพิธีไหว้ครูดนตรีไทย แล้วจัดทำเป็นข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อเผยแพร่ต่อไป

ทั้งนี้เพื่อให้การจัดทำองค์ความรู้ดังกล่าว เป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุตามวัตถุประสงค์ กลุ่มตุรียงค้ไทย จึงขอแต่งตั้งที่ปรึกษา และคณะทำงาน ดังนี้

๑. คณะที่ปรึกษา

๑.๑ นายจิรัช อาจนรงค์	ที่ปรึกษา
๑.๒ นายเชษฐา กองโชค	ที่ปรึกษา
๑.๓ นายบุญช่วย แสงอนันต์	ที่ปรึกษา

มีหน้าที่

๑. ให้คำปรึกษา แนะนำ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ค้นคว้า
๒. คัดเลือก ตัดสิน หรือพิจารณาข้อมูลที่ถูกต้อง
๓. ตรวจสอบข้อมูลเพื่อความถูกต้อง

๒. คณะทำงาน

๒.๑ นายศักดิ์ชัย ลัดดาอ่อน	ประธานคณะทำงาน
๒.๒ นายปิ๊ป คงลายทอง	รองประธานคณะทำงาน
๒.๓ นายเอนก อาจมังกร	รองประธานคณะทำงาน
๒.๔ นายไธยยะ ทางมีศรี	คณะทำงาน
๒.๕ นายสิงหนล สังข์จัญ	คณะทำงาน
๒.๖ นายบุญเชิด จิรสันติธรรม	คณะทำงาน
๒.๗ นายไพรัตน์ จรรย์นาฏย์	คณะทำงาน
๒.๘ นายกิตติศักดิ์ อยู่สุข	คณะทำงาน

๒.๙ นายถาวร ภาสดา	คณะกรรมการ
๒.๑๐ นางธัญทิพ คงลายทอง	คณะกรรมการ
๒.๑๑ นางสาวอรมน พลอยหิรัญ	คณะกรรมการ
๒.๑๒ นายวรศิลป์ สังข์ชัย	คณะกรรมการ
๒.๑๓ นางบุญตา เทียนทองกุล	คณะกรรมการและเลขานุการ
๒.๑๔ นางเมตตา อรรถกฤษณ์	คณะกรรมการและรองเลขานุการ

มีหน้าที่

๑. จัดประชุมคณะกรรมการเพื่อวางแผนการดำเนินงาน
๒. จัดเตรียมความพร้อมเรื่องข้อมูลเครื่องสังเวทเพื่อถ่ายภาพ
๓. จัดเตรียมความพร้อมเรื่องข้อมูลเพลง เพื่อบันทึกเสียง และบันทึกวีดีโอ
๔. จัดทำโน้ตเพลง(มือฆ้อง)ตามที่ได้บันทึกเสียงและบันทึกภาพไว้
๕. จัดทำข้อมูลทั้งรูปเล่มและในรูปแบบสื่อดิจิทัล
๖. จัดทำรายงาน และสรุปผลการดำเนินงาน
๗. อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒

(นายศักดิ์ชัย ลัดดาอ่อน)

หัวหน้ากลุ่มดุริยางค์ไทย